

Våtmarksstrategi för Skåne

Fler, större, grönnare och mångsidigare

Titel: Våtmarksstrategi för Skåne. Fler, större, grönare och mångsidigare
Utgiven av: Länsstyrelsen i Skåne län

Beställningsadress:
Länsstyrelsen i Skåne län
Miljöavdelningen
205 15 MALMÖ
Tel: 040/044/25 20 00
Rapporten finns även på Länsstyrelsens webbplats www.m.lst.se

Copyright: Länsstyrelsen i Skåne län
Upplaga: 300 ex
Rapportserien skåne i utveckling: Rapport 2007:5
ISSN 1402-3393
Layout: Reklambyrån Pendit AB
Tryck: Länsstyrelsen i Skåne län

1	2
3	4

Bildtext omslag:

1. Södd på gammalt sätt på gården Hörjel, som drivs av Naturskydds-föreningen i Skåne. Gården ligger i Sjöbo kommun vid gränsen till Tomelilla. Där har en liten traditionell översilningsång (ångavattning) restaurerats – i bildens bakgrund. Den ingår i en helhet av kulturhistoria och biologi som utnyttjas av både daghemsbarn och universitetsforskare. Foto: Gösta Regnéll
2. Lövgrödan har efter många års skånska insatser ökat så att den inte anses behöva något nytt åtgärdsprogram. Foto: Länsstyrelsens bildarkiv
3. Krankesjön – en av landets mest kända fågelsjöar. Foto: Gösta Regnéll
4. Aktivitet vid Örjabäcken. Foto: Strövelstorps byalag.

INNEHÅLL

Förord	4

Strategins syfte och mål	5

Strategin i korthet

Strategins nyckelord	6
Insatser på lokal nivå	7
Insatser på regional nivå	7
Insatser på nationell nivå	7
Strategiska kartor	8-9

Sammanhanget runt strategin: funktion, historia och styrande mål

Våtmarkers funktioner i landskapet	10
Vattenrening	10
Biotoper för biologisk mångfald	10
Rekreation, skönhet, kulturvården och undervisning	10
Vattenhushållning	11
Landsbygdsutveckling och tätortsutveckling	11
Produktion	11
Uptag av växthusgasen koldioxid	12
Våtmarkers olika spektrum	12
Konflikter och möjligheter	12-13

Förr och nu	13
Historik	13
Våtmarker återvänder	13-14

Målen som styr	14
En hållbar utveckling	14-15
Miljökvalitetsmålen	15
Folkhälsomålen	15-16
Vattendirektivet och direktivet om bedömning och hantering av översvämningar	16

Våtmarksstrategins Skåne: strategiska insatser för att nå målen

Greppa helheten	17-18
Öka takten	19
Stoppa övergödningen	19
Producera mera	20
Öka mångfalden	20
Öka storleken	20-21
Lägg kulturarvet som grund	21
Planera översiktligt i kommunal samverkan	21-22
Planera med våtmarker för grönstråk	22-23
Planera med våtmarker för god boendemiljö	23
Planera för vattenmiljöer längs vägarna	23
Peka ut	23-24
Sök upp	24
Samordna med fiskeintressena	24
Utnyttja nya stödmöjligheter	25
Stärk stödet till projektplanering	25
Inför mera markersättning?	25
Inför nya styrmedel med bredare syfte	25-26
Förenkla prövningen	26

Bilagor:

Bilaga 1. Utdrag ur Skånes miljöhandlingsprogram	27
Bilaga 2. Förklaringar av termer och förkortningar	28-29
Bilaga 3. Underlagsrapporter	30

Förord

Denna *Våtmarksstrategi för Skåne* har antagits av Länsstyrelsens styrelse den 23 april 2007.

Redan *Skånes miljömål och miljöhandlingsprogram* från 2003 angav att Länsstyrelsen tillsammans med kommunerna skulle ”upprätta en skånsk strategi respektive plan för anläggning och återskapande av våtmarker”. Målet tidsbestämde till 2006.

Varför ansågs detta viktigt? Det bakomliggande motivet rörde i huvudsak våtmarkernas roll som effektiva instrument för att förbättra vattenkvaliteten, inte minst i havet, och för att berika den biologiska mångfalden. För Skånes del såg man särskilda skäl att arbeta med dessa två frågor, eftersom våra vatten är särklassigt belastade av näringsämnen och vi samtidigt har så många hotade arter och naturtyper, som är knutna till vatten och våtmarker och som saknas i övriga landet.

Under mellantiden har emellertid våtmarkerna i Skåne alltmera uppmärksamats för sin roll för rekreation och friluftsliv – och därmed för folkhälsan, integrationssträvandena m m. De spelar också stor roll för skolundervisningen. Även rent ekonomiskt har våtmarker visat sig kunna få en betydelse som sträcker sig utöver vad den enskilde ägaren kan glädja sig åt. Landsbygdens turist- och serviceinriktade företag har många gånger glädje av våtmarker och för en tätort kan en närbelägen våtmark vara en stor tillgång. Sådana aspekter har särskild relevans i det tätbefolkade Skåne, där allemansrätten är så inskränkt av odling och exploatering. De har varit viktiga tillkommande utgångspunkter, inte minst som de ligger i linje med vattendirektivets breda syften för vattenfrågorna som helhet. I Länsstyrelsens verksamhetsplan för 2005 prioriterades därför detta arbete i form av ett projekt för att ta fram en våtmarksstrategi och våtmarkspolicy med betoning av ett mångfunktionellt angreppssätt.

Naturvårdsverket, Skogsstyrelsen, Jordbruksverket och Riksantikvarieämbetet presenterade i december 2005 *Nationell strategi för Myllrande Våtmarker* (”den nationella våtmarksstrategin”). Enligt strategin ska länsstyrelserna bland annat ansvara för att ta fram regionala planeringsunderlag för restaurering och anläggning av våtmarker. Under arbetet med våtmarksstrategin för Skåne har en prioritering mellan olika slag av önskvärda planeringsunderlag presenterats i en av underlagsrapporterna. Det arbetet skall utnyttjas efterhand som resurser finns för att ta fram sådant underlag. Men *Våtmarksstrategi för Skåne* tar i huvudsak upp mera övergripande frågor.

En remissupplaga av *Våtmarksstrategi för Skåne* färdigställdes tillsammans med åtta underlagsrapporter (Bilaga 3) under våren 2006 och spreds brett till över 100 instanser. En konferens hölls under remisstidens början. Sedan remissmaterialet kommit in på hösten uppskötts bearbetningen bland annat med tanke på att läget skulle klarna mera beträffande det nya landsbygdsprogrammet och förändringarna i jordbrukspolitiken.

En referensgrupp har varit knuten till projektet: Nils Lagerkvist och Lennart de Maré från Jordbruksverket, Ann Wahlberg, Naturvårdsverket, Dea Carlsson (och Ann-Karin Thorén) från Vattenmyndigheten för Södra Östergötland (Länsstyrelsen i Kalmar), Ole Reiter och Mårten Hammer, SLU/Alnarp, Johanna Alkan Olsson, LUCSUS (Lund University Centre for Sustainable Studies), Helén Rosengren, LRF, Lars Jacobsson, Lunds kommun (Kävlingeåprojektet) och Pär Persson, Helsingborgs kommun (Interreg IIIA-projektet ”Rent Vatten”). Gösta Regnéll har fungerat som projektledare.

I denna strategi utpekats aktörer med huvudansvar för olika åtgärder. Länsstyrelsen har för avsikt att genomföra de åtgärder där Länsstyrelsen har utpekats som ansvarig. Det är Länsstyrelsens förhoppning att strategin genom remissbehandlingen fått sådan förankring bland remissinstanserna att övriga åtgärder också kan genomföras.

Lise-Lotte Reiter
Länsöverdirektör

Strategins syfte och mål

Syfte

Våtmarksstrategi för Skåne har tagits fram för att våtmarkers möjligheter bättre ska kunna utnyttjas för att bidra till en långsiktig, miljömässig, social och ekonomisk utveckling i Skåne. Strategin syftar till ett ökat och mer ändamålsenligt återskapande och anläggande av våtmarker i det skånska landskapet. Våtmarksstrategin kan också ge underlag till arbetet med den regionala landskapsstrategi som Länsstyrelsen fått i uppdrag av regeringen att utveckla.

Skåne behöver fler, större, grönnare och mångsidigare våtmarker – och de behöver anläggas i högre takt. Ändå kommer det att behövas en uthållighet i arbetet som sträcker sig över mera än en generation. Strategin syftar till att vi bättre skall tillvarata våtmarkernas många och varierande funktioner. Våtmarker är värdefulla för det skånska landskapet på många sätt. De berättar om vår kulturmiljö, de är inslag i gröna friluftsområden och kan användas i landsbygds- och tätortsutveckling. Detta dokument utgör en plattform för det vidare arbetet med våtmarker i Skåne.

Övergripande mål

Det skånska arbetet med att anlägga våtmarker bidrar till att förverkliga målen i Skånes regionala utvecklingsprogram: tillväxt, attraktionskraft, bärkraft och balans. Våtmarkerna är effektiva och ofta nödvändiga verktyg för att nå flera miljökvalitetsmål, men deras betydelse för ekonomisk utveckling och social välfärd är underskattad och bör få ökad uppmärksamhet.

Grönytor och grönstråk ut i landskapet har bäring på många av målen med folkhälsoarbetet. Att samtidigt skapa intressanta och värdefulla våtmarker ger större miljövärden och möjligheter till finansiering från flera håll. Återskapade och nyanlagda vattendrag höjer naturvärdena i en kommun och bidrar till en bättre boende- och livsmiljö. Det ger fina undervisningsmiljöer, samtidigt som intresset för besök från omvärlden ökar.

Att bevara de skånska våtmarker som finns är en självklarhet. Länsstyrelsen bedömer att det under lång tid framöver kommer att vara viktigt att skapa nya våtmarker och restaurera vattendrag. Detta för att bidra till alla målen ovan. Bland miljökvalitetsmålen gäller det bland annat:

Myllrande våtmarker. I Skåne är det regionala arealmålet att anlägga och restaurera 2500 hektar i odlingslandskapet till 2010 räknat från år 2000. Därefter ytterligare 2500 hektar ”snarast”. *Ingen övergödning.* Kvävetransporten till haven söder om Ålands hav ska minska med 30 procent och fosfortransporten med 20 procent. Våtmarker som närsaltfällor är en av de nödvändiga åtgärderna. De tre miljökvalitetsmålen *Ett rikt odlingslandskap*, *Levande sjöar och vattendrag* och *Ett rikt växt- och djurliv* (det sextonde miljömålet som tillkom under 2005) hänger alla nära samman med restaurerade vattendrag och nya våtmarker eftersom de berör hela landskapet och den biologiska mångfalden. *Grundvatten av god kvalitet* blir lättare att åstadkomma om ytvattenföremålen är renare. Våtmarker kan också bidra till lokalt höjda grundvattenytor. *God bebyggd miljö* berörs, eftersom våtmarksmiljöer är viktiga i anslutning till bebyggelse och tätorter.

EU:s Ramdirektiv för vatten (Vattendirektivet) är ett annat styrdokument med stor betydelse för arbetet med våtmarker. Senast år 2009 ska åtgärds- och förvaltningsplaner vara beslutade för varje vattendistrikt för att nå god kemisk och ekologisk status i våra vatten. *Direktivet om bedömning och hantering av översvämningar* är inte antaget, men kan beräknas ge ytterligare tyngd åt vattendirektivets krav på aktivt lokalt samarbete.

Tallmosse i norra Skåne. Foto: Gösta Regnéll

Strategin i korthet

Nyckelord: fler, större, grönare, mångsidigare

Fler. Den regionala målsättningen för Skåne i Myllrande våtmarker är att 5000 hektar våtmarker ska anläggas eller restaureras på sikt, varav 2500 hektar till 2010. Takten på åtgärdsarbetet behöver mer än fördubblas för att enbart den målsättningen ska infrias.

Större. Med fler större våtmarker ökar miljönyttan och kostnadseffektiviteten. Större våtmarker är positiva också för den biologiska mångfalden och har större genomslag i rekreationssammanhang.

Grönare. Våtmarker har en viktig roll att fylla när rekreatiomsområden skapas i tätortsnära områden. Framför allt sydvästra Skåne lider brist på allemansrättslig mark med strövmöjligheter. En våtmark kan placeras så att den berikar och smälter in i landskapsbilden och förhöjer platsens natur- och kulturvärden. Våtmarker bör integreras med grönstrukturplanering. Befintliga våtmarker ska bevaras och bör oftare än nu hävdas genom bete eller slåtter.

Mångsidigare. I planeringen och utformningen av nya våtmarker bör deras olika funktioner i landskapet beaktas. Olika våtmarksfunktioner kan efterfrågas genom nya informationsinsatser och ökat samarbete, gärna i vattenråd, och delad finansiering mellan olika intressenter. En helhetssyn med storskalig restaurering av vattendrag och olika traditionella våtmarkstyper är särskilt värd att eftersträva, så att vattendrag och våtmarker får samverka i hydrologisk dynamik. Så skapas också utrymme för ofarliga översvämningar, som minskar flödestopparna nedströms.

En av de första verkligt stora våtmarkerna i Skåne (närmare 50 hektar) anlades på Wanås gods i Östra Göinge kommun 1999. Det var åkermark och granskog på utdikad myrmark som dämades över, sedan skogen fällts. Foto: Stig-Lennart Sjöberg

Önskvärda insatser på lokal nivå

Reservera. Det är önskvärt att kommunerna i översiktsplanen fastställer övergripande mål för våtmarksarbetet. Kommunerna bör reservera de områden där våtmarksåtgärder i framtiden skulle kunna vara möjliga för att förhindra att ledningar och andra anläggningar placeras där utan att kommunen får möjlighet att reagera. I slättbygdkommuner där behovet av våtmarker i odlingslandskapet är stort kan det vara lämpligt att också upprätta en separat våtmarksplan, som kopplas till översiktsplanen och det övriga planarbetet.

Knyta samman. I *Närmare till naturen i Skåne* och i *Strategi för en grön struktur i Skåne* slås fast att det finns behov av att restaurera mark för friluftsliv och naturvård i Skåne. Våtmarkernas möjligheter att höja värdena på natur- och rekreationsområden bör tas till vara. Några av de områden som föreslås bli natur- eller kulturresevat i *Närmare till naturen i Skåne* är stråk utmed vattendrag. Andra områden ligger som fristående gröna "öar" i odlingslandskapet. Det är lämpligt att skapa sammanhängande stråk, där vatten kan utgöra ett starkt inslag, som leder till och mellan de skyddsvärda områdena.

Samarbeta. Det är önskvärt att varje kommun upprättar samarbete med grannkommunerna i enlighet med intentionerna i vattendirektivet och det kommande direktivet om skydd mot översvämningar. Kopplingen till arbetet med landsbygdsutveckling måste också uppmärksammas.

Utnyttja stöden. Samarbete enligt ovan ger god grund för att utnyttja såväl de miljörelaterade stöden för våtmarker som de bredare stöden till landsbygdsutveckling där våtmarker kan vara ett inslag. Mindre resurser finns också reserverade för speciella ändamål, till exempel för fisket eller för åtgärdsprogram för hotade arter. Lokalt kan viktiga särskilda finansieringsmöjligheter förekomma.

Önskvärda insatser på regional nivå

Peka ut. Det är viktigt att identifiera områden där det är mest angeläget att anlägga våtmarker med olika funktioner. Att peka ut områden ger inspiration till nya våtmarker och visar vart Länsstyrelsen vill styra resurserna. Länsstyrelsen tar fortlöpande fram kartor över prioriterade eller på annat sätt intressanta områden utifrån olika intressen (Karta 1-3). Länsstyrelsen bör liksom vattenmyndigheter, kommuner och andra aktörer ta fram planeringsunderlag som kan användas för att planera återställning och anläggning av våtmarker med hänsyn till olika funktioner.

Söka upp. Länsstyrelsen ser ett behov av att mer aktivt verka för att kommuner och enskilda väljer att arbeta med de mest attraktiva våtmarkslägena. Detta kan ske genom att utveckla kontakterna med kommunerna och enskilda. Ökad rådgivning skulle kunna ske som en utveckling av projektet Greppa Näringen. De största markägarna bör redovisa egen planering för våtmarker.

Prioritera. När våtmarker anläggs kan konflikt uppstå mellan olika intressen. I Skåne är till exempel konflikter med öringsfisket inte ovanliga. I kraftigt jordbruksbelastade områden ska möjligheten att rena avrinnande vatten från kväve och fosfor ha hög prioritet. Öring-intresset ska ha hög prioritet i särskilt värdefulla fiskevatten, särskilt när vattendraget är av stort intresse ur sportfiske/rekreationssynpunkt. Dessa vattendrag eller delsträckor av vattendrag bör pekas ut av Länsstyrelsen.

Önskvärda insatser på nationell nivå

Förenkla. Det behövs en tydligt miljömålsanpassad lagstiftning som underlättar vattenvårdsåtgärder i och i anslutning till vattendrag. Länsstyrelsen bör ges möjlighet att ge tillstånd till våtmarksanläggningar om inga intressekonflikter finns mellan enskilda.

Förbättra verktygen. Länsstyrelsen har med rådande lagstiftning ett begränsat utrymme att utveckla den stödjande rollen. Länsstyrelsen vill verka för en förändrad lagstiftning och att nya verktyg skapas som underlättar för större projekt. Lagstiftningen måste göra det lättare att anlägga och restaurera vattendrag på större ytor där flera markägare berörs och underlätta samarbete mellan olika aktörer kring ett vattendrag.

Förnya stödet. Anslag utan återbetalningsskyldighet behövs för att stimulera till planering av storskaliga projekt med positiv effekt på vattenkvaliteten eller biologisk mångfald. Sådana medel bör kunna sökas på samma vis som man idag kan lägga in projekteringskostnaderna i ett projekt. För sådana stora projekt bör ansökan kunna ske i två etapper – planering först, genomförande sedan. Kan planeringsfasen inte stödjas inom ramen för EU-stöden, bör finansieringen ske nationellt.

Förnya formerna. Nya styrmedel/verktyg behövs för att stimulera till att anlägga våtmarker med mera mångfunktionell roll i landskapet – och till att knyta dem samman. Stimulans kan ges till projekt av betydelse för rekreation och friluftsliv i olika skala inom av kommunerna utpekade områden, anspråkslösa sk beträdor (smala gångstråk) eller större ytor, ridstigar, t o m gång- och cykelvägar, där det är särskilt motiverat. Länsstyrelsen bedömer att ett system därmed har skapats inom ramen för EU:s jordbrukspolitik som gör det möjligt att stödja beträdor och kanske t o m ridstigar. Ett sådant system kan stimulera till upplåtande av odlad mark för allemansrättsligt bruk ungefär efter engelsk modell.

Strategiska kartor

Länsstyrelsen arbetar med att ta fram information och inte minst kartor som kan underlätta våtmarksarbetet. Vissa kartor kan ge inspiration genom att visa vilka områden som är mest angelägna för anläggning av våtmarker utifrån olika funktioner och intressen. Andra kan visa viktiga restriktioner som kan försvåra våtmarksanläggning. Vissa kartor ger vägledning till vart särskilda resurser bör eller t o m måste styras.

Här följer några exempel på sådana kartor.

© Bakgrundskartor Lantmäteriet, dnr 106-2004/188*

Karta 1. Avrinningsområden som behöver särskild uppmärksamhet med tanke på tillförseln av näringsämnen till havet

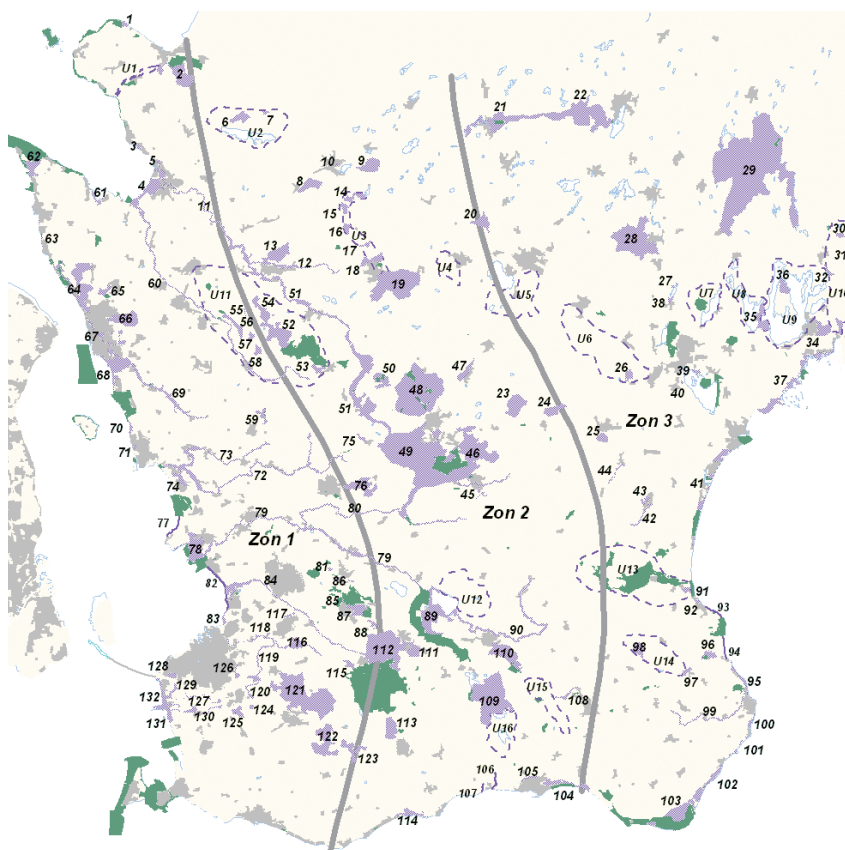
När tämligen likvärdiga projekt på olika håll i länet ska jämföras, kan prioriteringen ske med utgångspunkt från Skånes särprägel. Laholmsbukten, Skälderviken och buktarna längs Öresund är på grund av strömningsförhållandena särskilt känsliga för näringsbelastning, samtidigt som de tillhör landets viktigaste badvatten. I de kustnära delarna av avrinningsområdena i det västra jordbrukslandskapet (de namngivna åarna avrinner åt väster) är konkurrensen om marken också hårdast. Där behöver därför alla

aktörer särskilt samverka för att få fram förslag till nya våtmarker som kväve- och fosforfällor för att minska övergödningen i havet (här markerat med en linje en knapp mil från kusten). Och särskilt värda uppmärksamhet är de kustnära områdena mellan åarnas mynnningar (streckade områden), där i regel ingen vattendragsorganisation i dagsläget tar ansvar för att följa verksamheten. Här kan den enskilda kommunen på platsen göra viktiga insatser i samarbete med markägarna.

Dock måste åtgärderna prövas som vanligt och utformas med hänsyn till att även sådana små vattendrag ofta hyser eller kan få goda fiskbestånd.

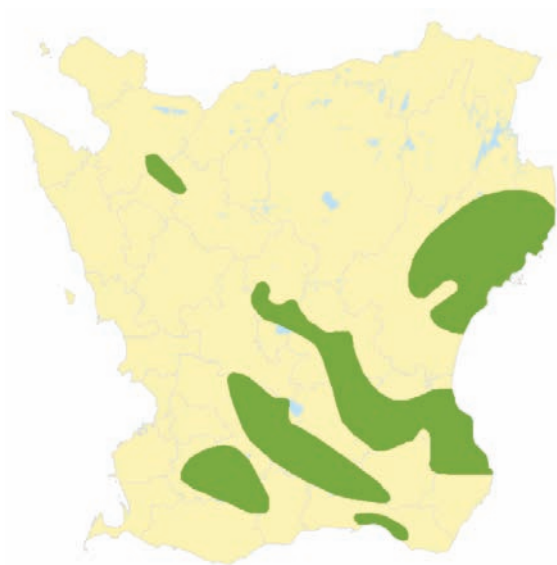
Karta 2. Prioriterade områden med tanke på tätortsnära natur

Kartan har tagits fram i programmet *Närmare till Naturen i Skåne. Skydd av tätortsnära områden för friluftsliv och naturvård* som redovisades för regeringen hösten 2003 (sid 9). Den är en naturlig utgångspunkt för statlig prioritering av bland annat våtmarker i Skåne utifrån deras rekreationsfunktion. I det sammanhanget betraktades hela Skåne som "tätortsnära" (tillhörande Öresundsregionen). Zonindelningen var uttryck för att olika slag av åtgärder kan vara särskilt angelägna i det högexploaterade västra Skåne och i landskapets östra delar och den påverkade också urvalet av områden. En ytterligare utgångspunkt är de senare framtagna kartorna från Region Skåne (*Strategi för en grön struktur i Skåne, 2004. – Region Skåne, Skånes kommuner, berörda myndigheter, föreningar och institutioner i samverkan*, sid 44-46). Där framhävs bland annat stråk längs många vattendrag (sid 90-92) och en samverkande kommunal planering börjar skönjas

© Bakgrundskartor Lantmäteriet, dnr 106-2004/188

© Bakgrundskartor Lantmäteriet, dnr 106-2004/188

Karta 3: Storklandskap

Större områden ("storklandskap") med rimliga förutsättningar nu eller i framtiden för häckande vit stork har identifierats. Storken räknas inte som en hotad art, men för aktörer som vill förstärka storkens närvaro genom att anlägga lämpliga våtmarker kan kartan ge tips om var förutsättningarna kan vara bäst. Avgränsningarna har gjorts vid Länsstyrelsen utifrån preliminära forskningsresultat (2006), som välvilligt ställts till förfogande av Ola Olsson, Ekologiska institutionen vid Lunds Universitet, som arbetar med projektet "En prediktiv habitatmodell för vit stork", finansierat av FORMAS (Forskningsrådet för miljö, areella näringar och samhällsbyggande). – Liknande kartor finns för en del hotade arter (hittills grodor) och flera kommer, ofta i samband med att skåtgärdsprogram efterhand upprättas. Vill man ta del av de särskilda åtgärdsmedel som gäller en sådan art måste naturligtvis placering och utformning av våtmarken anpassas särskilt för den.

Den stillsamma hästslåttermaskinen kan vi knappast räkna med skall återvända till det skånska landskapet på allvar. Men storken kan göra det, även om den inte får hjälp av en sådan maskin när det gäller att skrämma upp sorkar. Foto: Gösta Regnéll 1977 i Polen.

Sammanhanget runt strategin: funktion, historia och styrande mål

Våtmarkers funktioner i landskapet

Våtmarker har många värdefulla funktioner. Dammar, öppna bäckar, fuktängar etc ger förutsättningar för en mer varierad natur och en del av motivet för oss att vistas i den. Planeringen av nya våtmarker bör utgå från den helhetseffekt som våtmarkerna kan ge på landskapet och miljön. En nyanlagd våtmark kan med rätt utformning berika det skånska landskapet på flera sätt. Det betyder inte att det finns en generell eller särskilt eftersträvt värdefull våtmarkstyp. En våtmark kan se ut på många sätt. En mångfald av våtmarker skapar ett variationsrikt landskap. Olika funktioner kan uppskattas av samhället eller av den enskilde på olika vis. Det som avgör om ett enskilt projekt ska kunna förverkligas (vare sig det gäller nyanläggning, restaurering eller vård) är om det samlade engagemanget och finansieringsunderlaget från den enskilde ägaren och från samhällets olika instanser blir större än kostnaden. Det är därför naturligt att söka synergieffekter. I den nationella våtmarksstrategin framhävs länsstyrelsernas ansvar för att ta fram planeringsunderlag. Där används begreppet *landskapsekologiskt perspektiv*: ”Detta perspektiv omfattar förståelsen för hur landskapet nyttjas idag och har använts i ett historiskt sammanhang. Med ett sådant perspektiv ser man till landskapets hela innehåll...”.

Här följer en kort redogörelse för de viktigaste våtmarksfunktionerna:

1. Vattenrening

En nyanlagd damm eller annan våtmark kan tjänstgöra som ett naturligt reningsverk. Man talar mest om att våtmarker kan rena vatten från kväve och fosfor, men de har god inverkan också på uppslammade mineralpartiklar och flera miljögifter i till exempel dagvatten från tätorter. Den viktigaste förutsättningen för en effektiv rening av växtnäring i våtmarker är att belastningen av näringsämnen i tillflödena är hög – intill en viss gräns. Belastningen kan bedömas utifrån tillrinningsområdets storlek, andel åkermark, grödor, djurhållning och jordart. Den absoluta reduktionen av näringsämnen gynnas i regel av en hög hydrologisk belastning. Framförallt ökar kostnadseffektiviteten. – En speciell situation får man där en våtmark utnyttjas som en del i ett reningsverk. Detta har på flera håll visat sig framgångsrikt och ytterligare flera reningsverk torde med fördel kunna försees med våtmarksanläggningar före recipienten.

2. Biotoper för biologisk mångfald

I Skåne är många av de rödlistade arterna beroende av våtmarker för sin överlevnad. Och av dem tillhör många, till exempel flera av groddjuren, kategorierna akut hotad eller starkt hotad.

Våtmarker kan se ut på många olika vis och kan ge livsbetingelser för helt olika vegetationstyper och djurgrupper. Vadarfåglar gynnas av stora våtmarker med välhävdat gräs ut i vattnet, helst utan rovdjurstillhåll. Skånes sällsynta groddjur vill ha små, varma vatten utan fisk. Många fiskars lek gynnas av översvämmande gräsmarker vid åar och andra vatten. I och omkring naturpräglade åmynningar vid havet möts särskilt många grupper av organismer. Rikkärr hyser en mångfald sällsynta kärlväxter (inte bara orkidéer) och mossor, men också många specialiserade insekter och landsnäckor.

Våtmarkens värde ökar om den bidrar till att skapa en mångfald av olika våtmarkstyper inom en region och skapar livsrum för rödlistade arter och andra arter vars förekomst i odlingslandskapet minskar. Våtmarkstyper som är karaktäristiska för regionen och har särskilda värden är viktiga att anlägga eller restaurera i länet (till exempel grodvatten i SO Skåne). Våtmarker som restaureras eller anläggs i ett jordbrukslandskap som Skånes, som är fattigt på öppet vatten, skapar en variation som gynnar den biologiska mångfalden. Detta oavsett förekomsten av rödlistade arter.

3. Rekreation, skönhet, kulturvärden och undervisning

I Skåne och särskilt i Malmöregionen är den allemansrättsligt tillgängliga marken per person minst i landet. Det är viktigt att satsa på att utveckla tillgängligheten från tätorternas offentliga grönområden vidare ut i den omgivande naturen. Det gäller inte minst nära tätorterna i slättbygden, där natur att röra sig i alltid är en bristvara. Att försöka få in våtmarksperspektivet i samband med övrig gröstrukturplanering borde vara en självklarhet. Upplevelsen av vatten utgör ett tillskott och en extra dimension i grönska- och rekreationsområden. Gamla täkter kan ibland ge utmärkta badvatten. Fiske- och möjligheter har stor betydelse, även i konstlade miljöer. En våtmark inom gång- eller cykelavstånd från en skola är särskilt värdefull också ur pedagogisk synpunkt. Allt fler lärare använder sig av vatten och våtmarker i undervisningen. De tydliggör både historiska och biologiska skeenden.

Invigningen av Vegeåleden mellan Strövelstorp och havet. Leden är resultatet av lokala initiativ. Foto: Strövelstorps byalag.

Aktivitet	Antal dammar
Promenad	39
Jakt	29
Fågelskådning	18
Skridskor	11
Båtnyttjande	10
Bad	8
Ridning	8
Fiske	7
Turism	1
Golf	1

122 dammar hade anlagts i projektet för Höje å och Kävlingeån med huvudsyftet att minska närsalttransporten till havet. Det visade sig att många positiva effekter för rekreation och friluftsliv också uppkommit (utnyttjande för undervisning undersöktes inte). Källa: *Nyanlagda dammars betydelse för rekreation & friluftsliv. Höje å projektet & Kävlingeå-projektet. Ekologgruppen 2002.*

4. Vattenhushållning

Vattendragen har fått högre flödestoppar vid kraftiga regn, medan vattennivåerna blir allt lägre under torra perioder. Detta beror på att jordbruks- och skogsmark dränerats allt effektivare, men också på tätorternas hårda ytor (tak, hårdgjorda markytor). Klimatförändringarna beräknas accentuera problemet ytterligare med varmare och torrare somrar och häftigare skyfall.

Rätt anlagda våtmarker bidrar till att utjämna vattenflödena under året. Anläggningar högt upp i vattensystemen kan fånga upp ökade vattenmängder på vintern och läcka ut vatten till omgivningarna i torrperioder. Även bevattningsdammar bidrar till vattenhushållningen. Tillgång till vatten för bevattning minskar växtnäringens förlusterna i jordbruket. Dagvatten magasin kan kapa en del av flödestopparna vid skyfall.

5. Landsbygdsutveckling och tätortsutveckling

Hållbar utveckling är ett vedertaget begrepp sedan Agenda 21 undertecknades i Rio de Janeiro 1992. Hållbar utveckling innehåller såväl sociala som ekologiska och ekonomiska dimensioner. Att våtmarker ger såväl sociala effekter (folkhälsa, rekreation) som ekologiska effekter (vattenrening, biotoper) torde stå klart. Ekonomiska dimensioner kan synas indirekta i den långsiktiga utvecklingen av en god miljö och bättre folkhälsa. Men våtmarker kan också ge mer direkta ekonomiska mervärden för landsbygd och tätort. För flera mindre verksamheter på landsbygden kan vattenmiljöer förstärka dragningskraften: bed & breakfast, gårdsförsäljning, jakt, rid- och fisketurer.

6. Produktion

I äldre tid bedrevs den mest givande slåttern i våtmarker. Det gav djurfoder utan insats av gödsel. En renässans för att utnyttja våtmarksproduktionen är värd att stödja genom forskning och utveckling av ny skördeteknik. Potential finns att använda grödan till exempelvis biobränslen.

Kristianstads vattenrike är ett exempel på att brukarna har lyckats använda produktionen som ett foder, som i analyser har visat sig hålla hög kvalitet.

7. Uptag av växthusgasen koldioxid

I våtmarker ansamlas i allmänhet organiskt material och därmed tas koldioxid från luften. Det blir tydligt exempelvis när en åker på gammal torvjord överförs till våtmark genom dämning. Då avbryts den nedbrytning som plöjningen tidigare har orsakat. Nedbrytningen ersätts efter en tid av en begynnande anhopning av organiska sediment. Våtmarker kan också alstra oönskade växthusgaser, men risken för detta bedöms som ganska liten i nya våtmarker i Skåne.

Våtmarkers olika spektrum

Här ges några exempel på olika typer av våtmarker, som kan vara aktuella att restaurera eller anlägga. För varje typ anges de våtmarksfunktioner som är särskilt vanliga med x och sådana som inte är ovanliga med (x). Listan illustrerar att vissa våtmarkstyper ofta har ett brett spektrum av funktioner – de är mångfunktionella – medan andra är mera specialiserade.

En mångfunktionell våtmark ger naturligtvis större möjlighet till en bred förankring och finansiering, medan de intressen som kräver specialiserade funktioner måste kunna klara finansieringen i huvudsak själva. Dagvattenanläggningar kan till exempel i trånga lägen behöva utformas som tekniska bassänger, men om plats finns kan de bli så naturanpassade att de kan vara berättigade till miljöstöd.

Våtmarkstyp	Våtmarksfunktion	Vattenrening	Biotoper	Rekreation, skönhet, kulturvärden och undervisning	Vattenhushållning för fungerande hydrologi	Landskaps- och tätortsutveckling	Retention av gröda	Retention av koldioxid
Sedimentfällor	x							
Oljefällor	x							
Bevattningsdammar	x	(x)				x		
Dammar och våtmarker nedströms reningsverk	x	(x)	(x)					
Sidodammar	x	x	(x)				x	
Grodvatten, rikkärr		x	x					
Stora viltvatten på åsarna		(x)		x	x		x	
Vidsträckt vadarbiotoper	x	x	x	x	x	x	x	x
Restaurerade vattendrag	x	x	x	x	x	x	x	x
Kvarndammar med tillhörande anläggning	(x)		x					
Fiskedammar			x		x			
Badvatten i grustag eller stenbrott			x		x			
Andra dammar för bad eller rekreation			x		x			
Vattenspeglar i övrigt			x		x			
Dagvattendammar med utlopp på olika nivåer	(x)	(x)	(x)	x	(x)	(x)	(x)	(x)

Konflikter och möjligheter

En våtmarksanläggning kan skada eller hamna i konflikt med andra värden. Vanliga motstående intressen är till exempel:

- Fiskeintresse
- Naturvärden i övrigt: sällsynta naturtyper, arter eller naturföreteelser (till exempel strömvattenbiotoper eller källor)
- Arkeologi
- Behov av avvattnade ytor

Fisket är det intresse som kanske uppmärksammas särskilt. Det kan skadas om vandringshinder skapas, om lågvattenföringen minskar, temperaturen höjs eller om nya arter introduceras. Vissa slag av åtgärder leder dock sällan till konflikter med andra miljöintressen. Det gäller till exempel när man inrättar översilningsångar eller när man fasar av kanalkanter, återställer tidigare bottennivåer och strömsträckor eller t o m återställer hydrologiska förhållanden genom att ändra vattendragets lopp till en tidigare meandrande sträckning.

Det är viktigt att komma ihåg att alla olika tänkbara nytigheter inte kan uppnås med en och samma anläggning. Till exempel sammanfaller inte alltid utformningen för att uppnå maximal näringsretention med utformningen för att skapa största nytta för den biologiska mångfalden. Den största samlade nyttan uppnås ibland genom optimering för en enda funktion, ibland genom en kompromiss.

”En vattenverksamhet får bedrivas endast om dess fördelar från allmän och enskild synpunkt överväger kostnaden samt skadorna och olägenheterna av den (11 Kap 6 § Miljöbalken).” Citatet är grundläggande för miljödomstolens prövning av tillåtligheten för en vattenverksamhet. Men samma tankegång – total sammanvägning av nytta och kostnader – bör i princip vara vägledande i andra sammanhang som gäller prövning, till exempel när länsstyrelsen yttrar sig till miljödomstolen om vattenverksamhet. När länsstyrelsen ska prioritera bland olika sökande av ett stöd, ska däremot inte alltid alla fördelar beaktas. Hur medlen skall fördelas avgörs nämligen av vissa kriterier och andra faktorer ska då inte värderas av länsstyrelsen. En kommun eller den enskilde kan naturligtvis göra andra värderingar och det är så en samfinansiering kan uppstå; man har kanske möjlighet att finna andra finansieringsvägar. De motstående intressena kan också vara svåra att värdera – ibland är de av den karaktären att de är närmast ovärderliga och får karaktären av absoluta hinder – det gäller vissa fornlämningar, hotade arter eller naturtyper.

Restaureringen av Klingavälsån vid Vombs ångar prövades i Miljödomstolen. Kostnaden redovisades till 2,6 Mkr. Nyttan uppskattades till totalt 4,4 Mkr för följande funktioner: Förbättrade betingelser för våtmarksfågel, Ökad biologisk mångfald, Ökat rekreativvärde, Nyttan för forskning och undervisning samt Minskad näringsbelastning. Nästan 75% av nyttan ansågs hänföra sig till minskad näringsbelastning. Den övriga miljönyttan uppskattades med den skattekostnadsmetoden, som får anses ge en mycket försiktig (låg) uppskattning. Nyttan överskred alltså ändå med råge kostnaden. Projektet blev tillåtligt och genomfördes med stor framgång. Foto: Urban Emanuelsson januari 2003.

Förr och nu

Historik

Sedan 1800-talets mitt har jordbrukslandskapet genomgått en kraftig förändring till följd av intensiva dikningsinsatser. I Skåne har påverkan och åverkan varit oerhört omfattande. Åar har rätats, bäckar och diken har ersatts av cementkulvertar under åkrarna, våtmarker har dränerats och sjöar har sänkts eller t o m försvunnit. Den andel våtmark som genomsnittligt försvunnit i Sverige – en fjärdedel – dikades ut i Skåne redan under de femton åren 1870-1884. I dag räknar man med att högst tio procent av de skånska våtmarkerna återstår.

Staten drev utvecklingen och subventionerade utdikning och sjösänkningar för att säkerställa livsmedel till den växande befolkningen. Reglering av större vatten drag och rörläggning av små var led i att åstadkomma ett rationellt och konkurrenskraftigt jordbruk. Resultatet blev stora lättbrukade fält och goda skördar men också en i det närmaste total torrläggning av jordbrukslandskapet.

Landskapet är nu utarmat på fuktiga och vattenhållande biotoper som är grunden för att våtmarksanknutna arter ska överleva i livskraftiga populationer. Vattnets förkortade uppehållstid i landskapet har försämrat den naturliga reningskapaciteten i vattensystemen kraftigt.

Naturvårdsverket uppskattar att den har minskat med i storleksordningen 30 000 ton kväve per år i Sverige till följd av utdikning. Andra avigsidor är översvämningar vid flödestoppar och färre djur- och växtarter.

En internationell våtmarkskonvention (CW) undertecknades 1971 och förstärkte arbetet med skydd av viktiga fågelområden i bland annat Sverige, men det dröjde ytterligare en tid innan vi började återskapa en del av de försvunna våtmarkerna.

Våtmarker återvänder

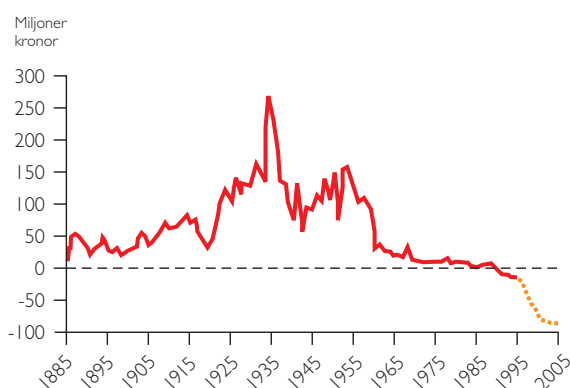
Naturskyddsföreningen i Skåne lyckades tidigt skapa ett visst intresse bland markägarna för att anlägga små kräftdammar. Men den första satsningen med statligt stöd kom 1987-92 (NYLA, Nya inslag i landskapet). Den gav flera hundra, men oftast mycket små, våtmarker, mest viltvatten och kräftdammar. Sammanlagt rörde det sig om 55 hektar enbart i f d Malmöhus län. Betydelsen var kanske främst pedagogisk – både samhället och markägarna fick upp ögonen för en del av våtmarkernas värden och såg att nyanläggning var möjlig.

Med EU-inträdet kom först miljöstöd (nu miljöersättning) för anläggning och återställande av våtmarker och småvatten. Sedan infördes också projektstödet

inom LBU (Landsbygdsutvecklings)-programmet vilket innebar ett rejält bidrag till anläggningskostnaderna för anläggningar som bedömdes ge tillräcklig miljönytta.

Med kommunernas hjälp startade tidigt arbete i Rååns och Højeåns avrinningsområden och Kristianstads Vattenrike har länge varit en föregångare när det gäller bred samverkan mellan olika intressen. Många kommuner har själva satsat stora pengar, även om bidrag kommit från många andra håll, främst genom LIP (Lokala Investeringsprogrammet).

Fokus har alltså förskjutits från frivilligt anlagda kräftdammar utan nämnvärd miljönytta, till NYLA-dammar med viss biologisk effekt, och vidare till dammar med efterhand större betydelse även för vattenkvaliteten. Särskilt i en del av de större projekten som i allmänhet genomförts med kommunal samordning har också rekreation och pedagogiska aspekter arbetats in. Stödet till skyddszoner längs vattendrag har också på många håll ökat tillgängligheten till våtmarker som redan existerat eller anlagts på senare år.

Det ekonomiska stödet till torrläggning av jordbrukslandskapet (positiva belopp) samt till återskapande (negativa belopp) i Sverige som helhet sedan 1800-talets slut. Det är jämförelsevis mycket små belopp som hittills lagts på återskapande. Dock har också kommunala medel, bl a en del av satsningen på det lokala investeringsprogrammet (LIP), gått till våtmarker, vilket inte kunnat beaktas i diagrammet. Det rör sig om ett par hundra miljoner kronor, fördelat över de senaste åren. – Diagrammet är sammansatt från två källor: Fram till 1995: Markus Hoffman med flera: FAKTA jordbruk. Nr 20 1999, Sveriges Lantbruksuniversitet. Efter 1995: Statistik över jordbrukarstöd (miljöstöd, miljöersättningar och projektstöd för våtmarker) från Jordbruksverket.

Våtmarksanläggning sker sedan år 2001 framförallt med statlig huvudfinansiering via EU:s stöd till våtmarker. I regel tar markägaren/brukaren själv initiativ och ber om en kostnadsfri rådgivning via informationsprojektet Greppa Näringen som administreras av landsbygdsavdelningen på Länsstyrelsen. Rådgivningen genomförs av upphandlade konsulter inom ramen för KULM (Kompetensutveckling av jordbrukare inom miljöområdet). Kortfattade råd ges om var och hur våtmarker eventuellt kan anläggas inom gården.

Oftast har markägaren ett specifikt läge i åtanke redan före rådgivningstillfället. Markägaren anlitar ofta själv en konsult för fortsatt projektering. I flera avrinningsområden bedriver kommuner ett målmedvetet vattenvårdsarbete där markägare kan få extra stöd med projektering, planering och ibland markersättning. Med hjälp av konsulter bedrivs då också uppsökande verksamhet i strategiska lägen.

Lagstiftningen och dess tillämpning har också förändrats. Nu förestår en ny förändring, sedan Miljöbalken ändrats. En ny förordning utarbetas nu centralt, så att ett delvis enklare anmälningsförfarande ska bli möjligt i många ärenden.

Målen som styr

Arbetet med våtmarker ska inte bara påverkas av målen för fysiska och biologiska miljöfaktorer, utan också av mål som gäller människors hälsa och välbefinnande genom att de syftar till att öka tillgången till grönområden i bostads- och verksamhetsområden, tätortsnära frilufts- och rekreationsområden, tysta områden m.m. Detta får i sin tur positiva sidoeffekter för sjukvård och äldreomsorg.

De övergripande målen och riktlinjerna är:

- En hållbar utveckling, dvs en långsiktig miljö, ässig, social och ekonomisk utveckling.
- De nationella miljö kvalitetsmålen och *Skånes miljömål och miljöhandlingsprogram* inkl. delmål.
- Folkhälsomålen: skapa samhälleliga förutsättningar för en god hälsa för hela befolkningen. Elva målområden har tagits fram.
- Vattendirektivet (EU:s Ramdirektiv för vatten): god kemisk och ekologisk status ska uppnås i inlandsvatten och kustvatten. Åtgärds- och förvaltningsplaner beslutade för varje vattendistrikt senast 2009. Nyanläggning troligen viktig åtgärd i dessa.

En hållbar utveckling

När FN:s konferens i Rio de Janeiro 1992 antog handlingsprogrammet Agenda 21, var en av grundtankarna att utvecklingen måste vara hållbar. Sustainability var då ett ganska nytt begrepp. Det förutsätter inte bara en varsamhet med miljön, utan också en allmän insikt om att en god utveckling av våra samhällen beror av den ”sociala dimensionen” och ”den ekonomiska hållbarheten”. I en hållbar utveckling måste alla dessa tre faktorer beaktas på ett balanserat sätt. I arbetet med att anlägga våtmarker hamnar de miljömässiga faktorerna

naturligt i förgrunden. Men det är nödvändigt och fruktbart att också betona de två andra dimensionerna. Att vattendragen "ritar linjer" i landskapet ger speciella förutsättningar för att öka människors rekreationsmöjligheter. Och där människor vill röra sig och till exempel fiska, kan också affärsmöjligheter skapas till glädje för landsbygdens utveckling.

Miljökvalitetsmålen

Målet om nyanläggning av våtmarker i odlingslandskapet syftar till att minska övergödningen i hav och inlandsvatten men också till att värna den biologiska mångfalden och särskilt de arter som är så sällsynta och tillbakaträngda att de inte kan återhämta sig på egen hand även om miljön förbättras. Särskild hänsyn ska tas till arter i EG:s fågeldirektiv (79/409/EEG) och art- och habitatdirektiv (92/43/EEG).

Miljömålet *Myllrande våtmarker* innebär bland annat att 12 000 hektar våtmarker och sänkta sjöar i Sverige ska nyanläggas och restaureras till 2010. I Skåne är det regionala delmålet att anlägga och restaurera 2500 hektar till år 2010 räknat från 2000. Målsättningen på sikt är att 5000 hektar våtmarker ska nyanläggas eller restaureras."

Ett tufft mål att nå är miljökvalitetsmålet *Ingen övergödning* som innebär att kvävetransporten till havet ska minska med 30 procent och fosfortransporten med 20 procent. Åtgärder vid källan är nödvändiga för att nå det målet. Men våtmarker som närsaltfällor är också en väsentlig del i det framtida miljöarbetet och förväntas i Skåne minska belastningen på havet med 1000 ton kväve. Det målet bör ses som kopplat till anläggandet av 5000 ha våtmarker – kan 2500 anläggas till 2010 kan det motsvara 500 ton kväve.

Miljömålet *Levande sjöar och vattendrag* betonar vikten av ekologisk kvalitet, biologisk mångfald, kulturmiljövärden och vattenhushållande förmåga i sjöar och vattendrag. Det utgör en viktig förutsättning för friluftslivet och den framtida landsbygdsutvecklingen. Våtmarker i vattendragens källområden och längs deras lopp har stor betydelse för deras funktion.

Folkhälsomålen

Folkhälsomålen ligger i linje med att främja en hållbar utveckling ekologiskt, ekonomiskt och socialt. Den ekologiska kopplingen till våtmarker kan anses självklar, men många av frågorna visar även på kopplingar till sociala effekter (och i förlängningen också samhällsekonomiska effekter med lägre kostnader för till exempel sjukvård). Natur- och kulturmiljöer kan ge ro åt stressade människor och ge plats för återhämtning, motion och inspiration. Får man tillfällen att återhämta sig från stress motverkas uppkomsten av många stress-

relaterade åkommor. Att fiska ger en extra kvalitet åt naturupplevelsen för oerhört många och värdet av att kunna erbjuda fiskemöjligheter är stort och kan ökas på många håll.

Tätortsnära grönytor och grönstråk längre ut i landskapet har bäring på många av målen med folkhälsoarbetet. Att samtidigt utnyttja möjligheten att skapa intressanta och värdefulla våtmarker ger ett mervärde även miljömässigt och därmed också möjlighet till delfinansiering med medel för sådana ändamål.

Satsning på anläggning och restaurering av våtmarker är ett användbart sätt att skapa värdefulla grönområden tätortsnära. En tätortsnära våtmark behöver inte vara särskilt stor för att ge ett mervärde, varken för upplevelser eller för undervisning. Samtidigt kan den ge en bra möjlighet att omhänderta dagvatten.

Många människor i urbana omgivningar, och faktiskt även i slättbygdens åkerlandskap, har små möjligheter att röra sig på natursköna platser i sin närmiljö. Strövområden, stråk och parker i den offentliga miljön är angelägna besöksplatser och där är det viktigt med träd, grönska, vatten och vackra vyer. Att återskapa sammanhängande våtmarksområden utifrån tätorterna i slättlandskapet är ett effektivt och naturligt sätt att skapa gröna korridorer där människor kan röra sig i landskapet. Det ger ökad identitet och hemkänsla i boendemiljön.

De frågor som har tydligast koppling till grönstråk och våtmarksområden är följande (Prop. 2002/2003:35 Mål för folkhälsan):

- **Tillgänglighet/socialt stöd. Närhet till kultur- och naturmiljöer** (målområde 1: Delaktighet och inflytande i samhället.).
- **Möjlighet till en meningsfull fritid. Stimulerande närmiljö** (målområde 3: Trygga och goda uppväxtmiljöer).
- **Återhämtning mellan arbetspass** (målområde 4: Ökad hälsa i arbetslivet).
- **Tillgång till en hälsofrämjande hälso- och sjukvård.** Hälsofrämjande och sjukdomsförebyggande aspekter – hälsorelaterad livskvalitet – möjlighet till rekreation (målområde 6: En mer hälsofrämjande hälso- och sjukvård).
- **Förekomst av stödjande miljöer för fysisk aktivitet.** Miljön ska göra det enkelt och naturligt att vara fysiskt aktiv i det vardagliga livet. Fysisk aktivitet ger förutsättning för en god fysisk, mental och social hälsoutveckling (målområde 9: Ökad fysisk aktivitet).
- **Närhet och tillgänglighet för fysisk aktivitet.** Grönområden för rekreation och fysisk aktivitet bör finnas inom 5-10 minuters gångavstånd från bostaden (målområde 9: Ökad fysisk aktivitet).

Vid Annetorp i norra Lund anlades 1999 en dagvattendamm. Bräddavloppet (t h) ligger högt över normalvattenytan, vilket ger en kraftigt utjämnande effekt vid störtregn. Samtidigt har dammen en tillräcklig storlek för att locka litet fågel; den ligger som en buffert mellan järnväg (kontaktledningarna anas) och bebyggelse bakom fotografen, och betet bidrar inte minst till att den utgör ett populärt inslag i miljön. Foto: Kristina Nolin 2007.

Vattendirektivet och direktivet om bedömning och hantering av översvämningar

Införandet av Vattendirektivet (EU:s ramdirektiv för vatten, 2000) kommer på sikt att ge nya verktyg i arbetet med att minska utsläppen av övergödande ämnen. Den största förändringen är att arbetet ska samordnas efter avrinningsområden istället för läns- och kommunvis och att kraven på åtgärder i högre grad kommer att styras av statusen i de vatten som påverkas. Det föreslagna direktivet om bedömning och hantering av översvämningar kommer, om det antas, att ge ytterligare incitament åt engagemanget för att ge vattendragen en så naturlig hydrologisk status som möjligt, eftersom sträckor där vattendraget fritt kan ändra lopp och översvämma fritt utan att anläggningar ligger i vägen bidrar till att mildra effekterna nedströms. Det gäller att snävt avgränsa de områden där man helt ”byggt fast sig” och redan måste tänka i termer av vallar och pumpar.

Flera vattenvårdsprojekt har genomförts i Skåne de senaste åren. Det har krävts ett långsiktigt arbete med många inblandade aktörer. I Skåne finns många vattendragsorganisationer som bland annat återställer eller nyskapar biotoper i eller intill vattendrag. Det kan röra sig om sidodammar, skyddszoner eller vattendrag där man återställer meandringen eller gräver upp delar av kulvertsystem. I allt väsentligt har dessa projekt genomförts genom lokala satsningar där särskild medfinansiering från staten (till exempel genom LIP, Lokala investeringsprogrammet) eller t o m från EU-projekt varit avgörande. Liknande resurser behövs även i framtiden.

Arbetet med att förbättra vattenkvaliteten och tillföra livsmiljöer gör att flera hotade arter förhoppningsvis kommer att bli vanligare i framtiden. Kunskapen om de värdefulla natur- och kulturmiljöer som är knutna till skånska vatten behöver förbättras. Direktiven sätter viktiga mål och ökar möjligheterna att samordna åtgärderna i miljömålsarbetet.

Våtmarksstrategins Skåne: strategiska insatser för att nå målen

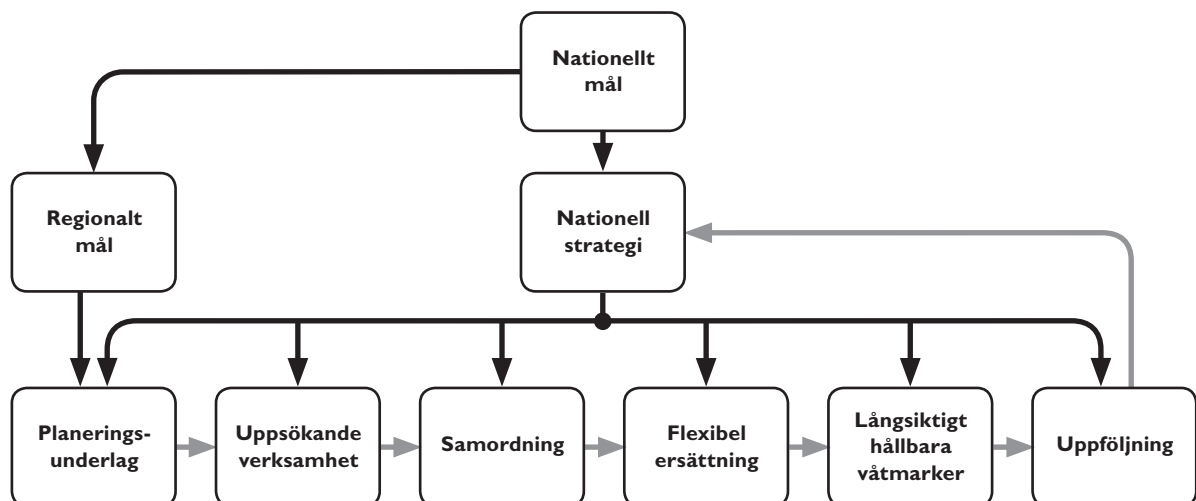
Länsstyrelsen påtalar på flera ställen i denna våtmarksstrategi att det finns ett behov av att öppna stödets låsta utformning, när det nya stödet till landsbygdsutveckling (LB-stödet) designas. Detta ger också den nationella våtmarksstrategin uttryck för. Den konstaterar att nuvarande stödsystem inte förmår styra våtmarkerna dit de bäst behövs.

Den nationella strategin beskriver de nödvändiga åtgärderna som en våtmarkskedja, där flexibel ersättning är en länk i kedjan. Samtliga länkar måste utvecklas för att målen ska nås i tid.

Miljömålsrådet konstaterar (Miljömålsrådets utvärdering av Sveriges 15 miljömål 2004) att takten i både anläggning och skydd av våtmarker är för låg och att incitamenten för markägare att anlägga eller restaurera våtmarker behöver stärkas. Den regionala målsättningen för Skåne i *Myllrande våtmarker* är att 5000 hektar våtmarker ska anläggas eller restaureras på sikt och 2500 hektar till 2010. Takten på åtgärdsarbetet behöver mer än fördubblas för att målsättningen ska infrias. Och detta mål gäller endast vattenkvaliteten. Andra våtmarksfunktioner kräver helt andra åtgärder.

För att målet *Myllrande våtmarker* och därtill knutna mål som *Ingen övergödning* skall nås krävs utökade resurser i våtmarksarbetet till såväl planering, rättslig prövning som anläggning. Alltför sällsynt är fortfarande att ”riktiga” våtmarker skapas – fuktängar eller kärr utan nämnvärd vattenyta. Markägarna är i allmänhet mera intresserade av öppen vattenyta, trots att kostnaderna ofta kan bli mycket låga om man avstår från att gräva djupt. Mycket sällsynta är också projekt som omfattar flera markägare och verkligt stora arealer. Det beror främst på att den enskilde markägaren inte ensam kan överblicka konsekvenserna. De projekt som genomförts av det slaget har genomgående blivit mycket framgångsrika: Näsbyholmsjön, Klingavälsån vid Vombs ängar och Klammersbäck för att nämna några.

Här listas ett antal önskvärda åtgärder som kan leda våtmarksarbetet framåt. Efter varje åtgärd anges vilken/vilka aktörer som enligt Länsstyrelsens uppfattning bör känna särskilt ansvar för åtgärden. På många ställen anges ”Vattenråd”, som i dagsläget inte existerar i Skåne. Tills vattenråd bildats bör, beroende på åtgärdens karaktär, kommuner och/eller vattenvårdsorganisationer ta motsvarande ansvar. Observera att åtgärdernas olikartade karaktär gör att de har olika tidshorisonter.

Efter Nationell strategi för Myllrande våtmarker. 2006.

Näsbyholmssjön var en av södra Skånes största sjöar. Nu har en stor vik återfått sin vattenyta intill godset. Skurups tätortskant, endast cirka 2 km bort, skymtar i bakgrunden t h.
Foto: Matz Jörgensen

Greppa helheten

Dagens skånska landskap har formats under lång tid och våtmarker har i alla tider spelat en betydande roll i människors liv. Kanske är våtmarkerna i dag, efter utdikning och uppodling, ännu viktigare i Skåne som blivit så utarmat.

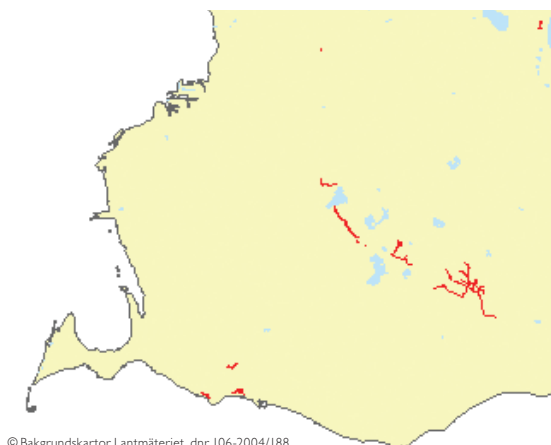
Att se våtmarker som enbart kväve- och fosforfällor eller dammar som gynnar sällsynta arter är ett begränsat synsätt. Det har dock varit sådana funktioner som kunnat ge projektstöd, vilket har gjort att de flesta nyanläggningar på senare år har utformats för sådana ändamål.

Anläggning av våtmarker måste i större utsträckning ta sikte på andra funktioner – ekologiska, vattenhushållande, förskönande och inte minst deras betydelse för folkhälsa och upplevelsen av en god livsmiljö.

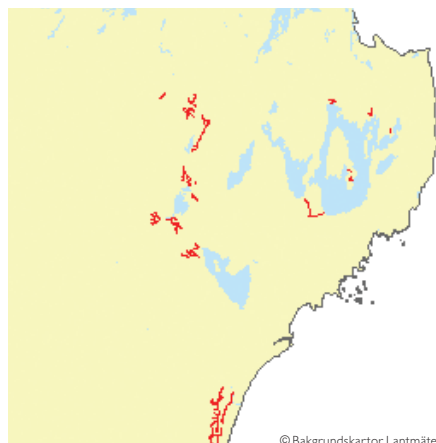
Planeringen av våtmarker bör utgå från den helhets-effekt som våtmarker kan ge på miljön. Ett sätt att värdesätta helheten i ett landskap är att utgå från ett landskapsperspektiv, som den nationella strategin för våtmarker föreslår. Ett sådant synsätt omfattar förståelsen för hur vi använder landskapet idag och hur vi har nyttjat det i historisk tid. Att se till hela landskapets hela innehåll är önskvärt: det kan handla om landsbygdens och befolkningens fördelning, arters utbredning, kulturspår, miljönytta. Ett landskapsperspektiv kan ge hjälp till att hitta optimala lägen för vattendragsrestaurering och våtmarksanläggningar, till att prioritera mellan objekt för restaurering och till att anpassa åtgärder till lokala förutsättningar.

Önskvärda åtgärder:

- Förbättra kunskapen om våtmarkernas olika funktioner och hur dessa kan tas tillvara i planeringen (Alla aktörer, bl a Greppa Näringen)
- Tillhandahåll planeringsunderlag för kommuner, konsulter och verksamhetsutövare (Länsstyrelsen)
- Utveckla samverkan med kommuner, markägare, andra myndigheter (Länsstyrelsen, Vattenråd)

© Bakgrundskartor Lantmäteriet, dnr 106-2004/188

© Bakgrundskartor Lantmäteriet, dnr 106-2004/188

Invallningsföretag – ett exempel på ett planeringsunderlag som kan ge inspiration till förändring. Kartorna, från sydvästra respektive nordöstra Skåne, visar invallningsföretag enligt handlingar i Länsstyrelsens vattenarkiv. Invallningsföretagen torrlades för länge sedan och hålls torra med pumpar, vilket gör att de kan vara extra intressanta att göra om till våtmarker, till exempel när pumparna behöver bytas eller pumpkostnaden blir för stor.

Öka takten

I miljömålet *Myllrande våtmarker* anges att 2500 hektar våtmarker ska anläggas i Skåne till år 2010, med utgångspunkt från nivån år 2000. Utöver det ska planering ske för ytterligare 2500 hektar. Räknat från år 2000 till och med maj 2005 har 786 hektar ”våtmark” anlagts i länet med stöd från jordbrukspolitiken. Med nuvarande hastighet kommer den nyproducerade arealen våtmark knappast att nå över 1500 hektar till år 2010 räknat från nivån år 2000. Anläggningstakten behöver i stort sett fördubblas för att målet ska nås. Samtidigt måste kvaliteten på arbetet upprätthållas och i vissa avseenden öka.

Önskvärda åtgärder:

Den övergripande insatsen att öka takten beror av många av de följande insatserna. De viktigaste åtgärderna kan emellertid sammanfattas:

- Öka de nationella resurserna till våtmarker generellt (Nationell nivå)
- Inför möjlighet att få planeringsstöd till särskilt angelägna, stora projekt, där flera markägare är involverade (Nationell nivå)
- Starta vatten- och våtmarksarbete i länets alla kommuner i vattendragsvis samarbete, med inriktning efter varje vattendrags karaktär (Vattenråd, kommunerna)
- Tillhandahåll planeringsunderlag för kommuner, konsulter och verksamhetsutövare (Länsstyrelsen)
- Presentera restriktioner och stödregler (Länsstyrelsen)

Stoppa övergödningen

Senast år 2009 ska åtgärdsprogram enligt EG:s Ramdirektiv för vatten (2000/60/EG) ha fastställts som anger hur god kemisk och ekologisk status ska nås för sjöar, vattendrag och kustvatten. Ett tufft mål att nå är miljökvalitetsmålet *Ingen övergödning* som innebär att kvävetransporten till havet ska minska med 30 procent och fosfortransporten med 20 procent. Påverkan på kustvattnen hotar framför allt Skånes västkust, där de många buktarna ger större risk för dålig utspädning. Skälderviken och Laholmsbukten är sedan gammalt uppmärksammade, men hela Skånes västkust får anses särskilt prioriterad.

Våtmarker som närsaltfällor är en väsentlig del i det framtida miljöarbetet. De har långsiktig effekt. Våtmarker där belastningen med näring och vatten blir hög i förhållande till arealen bör prioriteras. För att skydda själva vattendraget bör åtgärder vid källan prioriteras, men mycket måste också göras längs vattendragens väg mot havet. Lägen med minst 50 hektar tillrinningsområde och minst 70 procent åkermark eftersträvas. De kustnära områdena mellan de större vattendragens tillrinningsområden behöver uppmärksammas särskilt (Karta 1). Där, mellan åmynningar vid kusten, rinner ett antal diken och bäckar – och t o m några små åar – rakt ut i havet. De har i allmänhet höga närsalthalter, men ingår oftast inte i vattenorganisationernas ansvarsområden. Nyttan av våtmarker där vore stor för vattenkvaliteten, även om projekten i flera fall blir ganska små.

Önskvärda åtgärder:

- Våtmarker placeras strategiskt i landskapet ur närsaltssynpunkt (Markägare, vattenråd, konsulter, Länsstyrelsen i samarbete)

Producera mera

Våtmarkernas betydelse för produktionen i äldre tid har nämnts. Många våtmarker används även i dag för slätter eller (oftare) för bete. Det ökar i allmänhet de biologiska värdena och där den naturliga produktionen av växtmaterial tas tillvara genom slätter bortförs näringsämnen på ett utmärkt vis. Men huvuddelen av biomassan i våtmarker skördas aldrig. Teknik och ekonomi har ännu inte lett till något genombrott för energianvändning av naturlig våtmarksproduktion, men kanske kan ett sådant genombrott nalkas. Hela kedjan från skörd till användning måste studeras. En intensifierad teknisk utveckling är viktig för att få fram effektiva skördemetoder och nya användningssätt (rötning, förbränning), även av vegetation i vattendrag och sjöar. Lönsamma användningsområden för materialet är en avgörande förutsättning. Att biogasproducenter nu etableras i ett nätverk över landskapet är i sammanhanget mycket positivt. Rådgivning behövs för att markägarna bättre skall uppmärksamma de möjligheter som redan finns.

Önskvärda åtgärder:

- Stimulera teknisk utveckling av skördemetoder i våtmarksmiljöer (Nationell nivå)
- Rådgivning om förutsättningarna för avsättning av biomassa från våtmarker (Kommunala energiproducenter, Biogasproducenter)

Öka mångfalden

En mångfald av våtmarker är till gagn för både människor och miljö. Variationen är önskvärd också ur biologisk synpunkt. Olika typer av våtmarker gynnar olika växt- och djurarter. En hotad art kan ställa särskilda krav på lokalisering och utformning av våtmark – i de fallen kan det handla om mer eller mindre skraddarsydda lösningar.

Om syftet är att gynna biologisk mångfald är det vanligen bättre att restaurera en våtmark än att skapa en helt ny. En äldre våtmark har ofta en värdefull flora, men håller kanske på att växa igen. Växter kan också dölja sig i fröbanken där de kan gro om förhållandena förbättras.

Näringsfattiga våtmarker rymmer ofta hotade arter. Därför är det viktigt att restaurera även näringsfattiga våtmarker, som är sällsynta i dagens odlingslandskap och som hade stor utbredning förr. Generellt gäller att ju mer varierad och komplex en våtmark är, desto fler djur- och växtarter trivs där. Men det är just stora våtmarker som framför allt försvunnit – och många arter är beroende av just storleken. För sådana utsatta arter kan enhetlighet vara ett plus.

När våtmarken är anlagd måste den i allmänhet skötas, annars finns risk för igenväxning vilket kan vara till skada för den biologiska mångfalden. Bete eller slätter är då nödvändigt.

Önskvärda åtgärder:

- Fortsätt arbetet med åtgärdsprogram för hotade arter och prioriteringskartor för de mest angelägna arterna (Länsstyrelsen)
- Fler stora våtmarksprojekt (Markägare, vattenråd, kommunerna, Länsstyrelsen)
- Mer aktiv skötsel med bete och slätter (Brukare med skötselstöd)

Öka storleken

För att våtmarkerna ska bli riktigt intressanta från biologisk synpunkt är ofta storleken en viktig faktor. Det är önskvärt att fler medelstora (2-4 hektar) och stora projekt (5 hektar eller större) med inslag av återställning och höjning av grundvattenytan kan genomföras i länet.

Stora grunda våtmarker i utdikade våtmarksområden som sköts genom hävd eller slätter är särskilt värdefulla ur naturvårds- och kulturmiljösynpunkt. Erfarenheter från kommunala projekt i Skåne visar att anläggningskostnaden per hektar anlagd våtmark kan minska avsevärt vid större arealer. Man behöver därför underlätta för markägare att samarbeta, inte minst inom diknings- eller regleringsföretag.

Länsstyrelsen erbjuder markägare rådgivning via informationsprojektet Greppa Näringen. I framtiden krävs större informationsinsatser och bättre samordning för projekt med flera markägare och större arealer än hittills. Förarbetet i form av förhandlingar och hydrotekniska bedömningar ökar då, men troligen kan kostnadseffektiviteten öka för våtmarksanläggning i länet. Från till exempel kulturmiljösynpunkt är det angeläget att schaktinsatserna minskar på grund av risken för skada på fornlämningar.

Länsstyrelsen önskar en förändring i de centrala bestämmelserna för att kunna ge direkt stöd till sådana förhandlingar och undersökningar. Stödet borde kunna ges på några platser per år till projekt där flera markägare berörs. I avvaktan på detta är kommunernas och vattenorganisationernas roll avgörande.

Ansvaret för vattenfrågorna är i Sverige uppenbart mera splittrat mellan olika nivåer och instanser än i flertalet EU-länder. Detta är särskilt bekymmersamt när det gäller möjligheten att ta ansvar för verkligt stora projekt – av den art som knappast aktualiseras varje år. Det är tveksamt om det är rimligt att sådana projekt skall ligga lokalt på kommuner och vattenråd.

Önskvärda åtgärder:

- Tydliggör vilken aktör som skall vara motorn i särskilt viktiga, stora våtmarksprojekt (Nationell nivå)
- Inför särskilda medel som kan beviljas för planering, projektering och prövning under förutsättning att projektet redan initialt kan bedömas ha stort allmänintresse, samtidigt som graden av komplexitet motiverar sådant stöd. Sådana medel bör kunna sökas av markägare, kommuner, våtmarksprojekt eller av vattenråd, när sådana bildats. (Nationell nivå).
- Ta tillvara och stöd lokalt engagemang hos markägare, kommuner och andra genom uppsökande arbete (Vattenråd, Länsstyrelse)

Lägg kulturarvet som grund

Från kulturmiljösynpunkt är det positivt om våtmarker restaureras (eller nyskapas) i historiska lägen och i områden där de är sällsynta eller i stort sett har utplånats. En undersökning av 55 våtmarker som anlagts med olika former av jordbruksstöd under 1990-talet i Södermanlands och Västra Götalands län visar att en god kulturmiljöeffekt bara åstadkommits i några enstaka fall. De flesta anläggningarna var grävda dammar och få av våtmarkerna hade en gradvis zonerings mellan fast och våt mark. Många våtmarker saknade hävd och i en del fall hade kulturlämningar dränkts av vatten. Riktlinjer för flacka släntlutningar och för att undvika konflikter med kulturlämningar finns sedan länge i Skåne, men det är viktigt att landskapet och kulturlämningarna är i fokus i varje ärende.

Nyanlagda våtmarker ska inte placeras så att viktiga landskapsstrukturer utplånas. Det är i stället viktigt att behålla möjligheterna att förstå historiska samband genom att läsa landskapets historia. Det är rimligt att ställa krav på anläggningarnas placering, utformning och skötsel så att de smälter väl in i det omgivande landskapet.

Våtmarker som saknar förankring i landskapets historia bör utformas så att de inte stör omgivningen. Aktiv skötsel är en förutsättning för att uppnå god kulturmiljövård. Våtmarker bör hävdas genom slätter eller bete eller på annat sätt.

Våtmarker ska inte anläggas där de kan skada fornlämningar eller annan viktig kulturmiljö. Till grund för det fortsatta arbetet finns kvalitetskriterier för bland annat kulturmiljöhänsyn vid anläggning av nya våtmarker i Jordbruksverkets rapport 2004:2 *Kvalitetskriterier för våtmarker i odlingslandskapet*, som Jordbruksverket har tagit fram tillsammans med Riksantikvarieämbetet och Naturvårdsverket. Sverige har ett rikt material av historiska kartor som kan vara ett bra underlag för våtmarksarbetet.

Önskvärda åtgärder:

- Öka samverkan om kulturlandskapets värden (Markägare, kommuner, hembygdsföreningar och andra aktörer)
- Sprid kunskap om historiska kartor och hur de nås (Länsstyrelsen)

Planera översiktligt i kommunal samverkan

För att kunna uppfylla delmålet om nyanläggning bör kommunerna i sina översiktsplaner fastställa ett antal övergripande mål/ställningstaganden för våtmarksarbetet. Att långsiktigt reservera mark och vatten för friluftsliv, biologisk mångfald och undervisning bör vara lika viktigt och självklart som att reservera mark för t.ex. vägar och järnvägar, bostäder och arbetsplatser. Översiktsplanen bör peka ut de områden där våtmarksåtgärder i framtiden *kan* vara möjliga.

I början av 1900-talet var Benarps byadamm på Linderödsåsen helt torrlagd och användes som äng. Nu har den i allt väsentligt återskapats med inspiration från äldre kartor, där dammen var utsatt med namnet Skörflen. Foto: Hans Åström.

Samarbete. Kävlingeåprojektet är ett gott exempel på samarbete mellan kommuner. Men Askeröds mosse är också ett intressant exempel på samarbete mellan markägare. Man har, med Kävlingeåprojektets stöd, bildat en samfällighet med våtmarken som ändamål. Anläggningen blev klar i september 2005, men på bilden har vattnet ännu inte stigit till slutlig nivå. Arealen blir cirka 12 ha, varav 2-6 ha vatten beroende på årstiden, 1,5 ha sumpskog och i övrigt bete. Foto: Håkan Björklund 2005

Med områdesbestämmelser kan kommunen sedan införa förstärkt bygglovsplikt och förhindra att annan exploatering äger rum utan kommunens vetskap. Detta kan även bidra till att åstadkomma nya sammanhängande möjligheter till rekreation och utveckling av både landsbygd och tätorter – och detta är angeläget även för de minsta tätorterna.

I slättbygdskommuner, där behovet av våtmarker i odlingslandskapet är stort, kan det till och med vara lämpligt att upprätta en våtmarksplan – integrerad med översiktsplaneringen. Det handlar då om att skapa en helhetsbild över situationen i kommunen. En våtmarksplan skapar ett bra kunskapsunderlag, som gör det möjligt att prioritera mellan olika mål och åtgärder. Den kan lyfta fram eventuella konflikter på ett tidigt stadium, men också underlätta samordning mellan sinsemellan likartade åtgärder, vilket i sin tur effektiviserar arbetet. Bra förslag i god tid till skydds- och kompensationsåtgärder vid tätortsexpansion eller vägbyggen blir också en naturlig produkt. Vattenråd eller – till dess sådana är i arbete – andra mellankommunala samarbetsformer är en självklar bas för att ta fram underlag för varje kommuns ställningstagande.

Önskvärda åtgärder:

- För in våtmarksfrågorna i arbetet med översiktsplaner i kommunal samverkan. Förstärkt bygglovsplikt införs i lämpliga områden (Kommunerna)
- Ta fram skydds- och kompensationsåtgärder inför nya exploateringsprojekt (Vattenråd och exploator i samråd)
- Tillhandahåll planeringsunderlag för kommuner, konsulter och verksamhetsutövare (Länsstyrelsen)

Planera med våtmarker i grönstråk

Upplevelsen av vatten utgör ett tillskott och en extra dimension i grön- och rekreationsområden. Det behövs stråk i jordbrukslandskapet som möjliggör för befolkningen att ta sig ut i landskapet. Det mest naturliga och lämpliga är ofta att göra detta längs vattendrag (jämför Karta 2 och Region Skånes *Strategi för en grön struktur i Skåne*). Våtmarkernas funktion som rekreations- och friluftsområden bör tas till vara, särskilt i Skåne som på slätterna lider brist på strövområden med allemansrättslig mark.

Utveckling av grönstråk betyder att natur måste byggas på åkermark och att vattendrag restaureras, men det är åtgärder som är nödvändiga utifrån de skånska förhållandena. Det starka tryck som finns från olika exploateringsintressen, särskilt i storstadsområdena, gör att de områden som lämpar sig för friluftsliv och naturvård bör ges ett långsiktigt skydd enligt miljöbalkens sjunde kapitel.

Länsstyrelsen bedömer att beträddor och kanske t o m ridstigar skulle kunna skapas genom att utnyttja EU:s jordbrukspolitik för att stimulera till upplåtande av odlad mark för allemansrättsligt bruk ungefär efter engelsk modell (jämför underlagsrapporten *Beträddor i England*). Det skulle innebära att ersättningen är ganska generös, men endast kan utgå inom utpekade områden.

Önskvärda åtgärder:

- Planera för våtmarker (i översiktsplan, grönstrukturprogram, naturvårdsprogram eller vatten/våtmarksplan allt efter kommunens önskemål och särart) integrerat med planering för vandringsleder, ridstigar etc. (Kommunerna)

- Utnyttja den breddade svenska tillämpningen av EU:s jordbrukspolitik, så att möjligheterna till koppling mellan våtmarksprojekt och projekt för vandringsleder, ridstigar etc uppmärksammas (Landsbygdens invånare i samverkan – Leader, Vattenråd, Länsstyrelsen)

Planera med våtmarker för god boendemiljö

I det kommunala arbetet för en positiv utveckling framstår en god boendemiljö som en viktig konkurrensfaktor. Därför bör vårt kulturhistoriska arv betraktas med stor respekt i planeringen. En rik natur och ett omväxlande kulturlandskap är mycket viktiga argument för inflyttande och för turister till många kommuner. Det tydligaste exemplet är den direkta exploateringsidé i Svalöv som ledde till skapande av Svalövssjön och attraktiva bebyggelseområden omkring den.

Troligen finns det en betydande marknad för ekoturism till Skåne från Danmark, Tyskland och Holland. En bra naturvårdsplanering kan för enskilda kommuner innebära att de blir attraktiva för organiserad ekoturism. Många kommuner använder naturargument då man vill locka verksamheter till sig. Det blir då viktigt för kommunerna att visa hur man har tänkt ta tillvara naturvärdena. En väl genomarbetad naturvårds- och grönsstrukturplanering som även rymmer odlingslandskapet kan i framtiden bli ett lokaliseringsargument.

Önskvärda åtgärder:

- Översiktplaneringen tillvaratar våtmarkers alla möjligheter och reserverar framtida mark (Kommunerna)

Svalövssjön från sydväst 2004. Bebyggelse växer upp bortom sjön enligt kommunens detaljplan. Det sker i ett läge som tack vare den nya sjön blivit attraktivt i stället för perifert. Foto: Matz Jörgensen.

Planera för vattenmiljöer längs vägarna

Vägar har mycket stor betydelse för landskapets vattenmiljöer. Vid planering av nya vägar görs regelmässigt bedömningar av konsekvenserna för miljön, där bland annat effekterna på vatten vägs in. Det är viktigt att kompensationsåtgärder utförs om miljövärden måste skadas. En lämplig sådan åtgärd är ofta att anlägga en ny våtmark, särskilt om den placeras optimalt och inte rutinmässigt binds till vägområdets omedelbara närhet.

För både befintliga och nya vägar har korsningarna med vattendrag och våtmarker särskild betydelse. Goda passager för djur (faunapassager) och människor bör eftersträvas. För den hotade uttern är till exempel trafikdöden troligen det huvudsakliga hindret mot en snabbare återinvandring i Skåne.

Önskvärda åtgärder:

- Se kompensationsåtgärder för våtmarker som självklara vid vägprojekt (Vägverket, Länsstyrelsen)
- Gör systematiska genomgångar av befintliga och planerade korsningar med vattendrag och planera för bättre passager för djur och människor (Vägverket)

Peka ut

Det är nödvändigt att tydligare peka ut områden där det är mest angeläget att anlägga våtmarker av olika skäl. Detta måste dels formuleras i ord, dels ske med hjälp av kartor.

Den nationella våtmarksstrategin ger länsstyrelserna ett uppdrag att ta fram planeringsunderlag som ”pekar ut områden som är särskilt betydelsefulla för återställning av våtmarker...”.

Dikningsföretagens utbredning i landskapet är till exempel ett viktigt planeringsunderlag; det krävs stora insatser för att göra dessa sekelgamla handlingar tillgängliga digitalt.

För våtmarker i Skåne behövs inte en prioritering, utan flera, eftersom våtmarker har så många olika funktioner. För att tydliggöra vilka områden som är prioriterade och i vilka sammanhang tar Länsstyrelsen fram vägledande kartor för t ex arter som omfattas av åtgärdsprogram. Kartorna 1-3 har närmast till uppgift att inspirera. Alla prioriteringar kan inte åskådliggöras i kartor. Och det finns aktörer med andra prioriteringar än Länsstyrelsen som har resurser. Så snart som möjligt bör identifieringen och utpekandet av olika områden kompletteras på en mer detaljerad nivå (av vattenråd eller motsvarande), där man till och med kan önska vilken typ av anläggningar samhället önskar sig på olika platser. En aktör som då är villig att anlägga just det som det allmänna efterfrågar, kan då få maximal stödnivå, medan en som vill göra någonting annat kan få lägre ersättning eller eventuellt måste hindras att genomföra sitt projekt.

Den attraktiva Örjabäckleden mellan Ausås och Strövelstorp vid Vegeå, skapad av Strövelstorps byalag med stöd av bland annat Region Skånes miljövårdsfond. Leden utgör ett exempel på att vattendraget ger den naturliga rörelsemöjligheten i landskapet. I anslutning till leden finns vid Strövelstorp nu också ett system med beträdor som möjliggör kortare promenadrundor. En led till havet längs Vegeå invigdes också 2006. – Publicering medgiven av Strövelstorps byalag.

Endast då är det möjligt att få en optimal planering av markanvändningen och bästa möjliga placering av de anlagda våtmarkerna.

Önskvärda åtgärder:

- Ta fram ytterligare material som visar vilka geografiska områden eller funktioner som prioriteras för våtmarker från olika finansieringskällor (Länsstyrelsen, andra finansörer)

Sök upp

Hittills har stödet till våtmarker byggt på att en enskild aktör (markägare, arrendator, kommun m.fl.) tar ett initiativ för att anlägga en våtmark eller ett småvatten. Länsstyrelsen har underlättat för dem som vill göra en anläggning som bidrar till minskad näringsbelastning och/eller gynnar hotade arter. Men Länsstyrelsen saknar underlag för att på ett detaljerat sätt peka ut de mest angelägna platserna.

Länsstyrelsen ser ett behov av att mer aktivt söka upp en del särskilt attraktiva våtmarkslägen och utifrån det underlaget kontakta berörda parter för att uppmuntra anläggandet. De största markägarna bör själva redovisa sin planering för våtmarker i enlighet med miljöhandlingsprogrammet från 2003.

Ökad rådgivning skulle kunna ske som en utveckling av projektet Greppa Näringen.

Önskvärda åtgärder:

- Ett aktivt arbetssätt inom Greppa Näringen (Länsstyrelsen)
- De största markägarna redovisar sin planering för våtmarker (Region Skåne, Svenska kyrkan, Lunds Universitet, Sveaskog, kommunerna m fl)

Samordna med fiskeintressena

Det finns ofta möjligheter för den som planerar att samordna anläggning av våtmarker med fiskevårdsåtgärder. I vattendrag som är erkänt viktiga öringsvatten är det motiverat att fiskeintressen i hög grad får styra placeringen och utformningen av våtmarker. I andra fall kan andra aspekter väga tyngre. I vissa fall kan det vara viktigare att få tillbaka översvåmningsmarker för att gynna näringsretention och biologisk mångfald, inklusive fiskarter som kräver lugnvatten.

Ibland har våtmarksprojekt komplicerats av intressekonflikter rörande havsvandrande öring. Konflikten mellan öring och våtmarker är särskilt aktuell i Skåne där stora arealer våtmarker har försvunnit. Kritiken har gällt att våtmarker kan ha negativa effekter för öringen, såsom ökad predation på smolt från gädda, minskad vattenföring och höjd vattentemperatur. Fiskeintressenterna har därför ofta krävt fördyrande kompensationsåtgärder eller att våtmarker ska anläggas vid sidan av vattendraget istället för som en breddning av fåran. Med ett bredare perspektiv kan en restaurering av en våtmark ordnas så att negativa effekter på laxfisk motverkas, exempelvis genom att man tar bort vandringshinder eller återskapar strömbiotoper. (I själva prövningen ska Länsstyrelsen tillämpa de principer som angivits i avsnittet Konflikter med andra värden.)

Önskvärda åtgärder:

- Uppmärksamma fiskefrågorna tidigt (Markägare)
- Förbättra samordningen med fiskeintressenter och tillämpa helhetsperspektiv (Alla aktörer i länet)
- Gradera vattendragens värde ur fiskesynpunkt (Länsstyrelsen)
- En policy för hur hänsyn bör tas till fiskeintressena vid våtmarksanläggning tas fram (Länsstyrelsen)

Utnyttja nya stödmöjligheter

Genom ändringarna 2007 anges "rekreation" som ett kompletterande skäl för miljöinvesteringar för anläggning/restaurering av våtmarker (tidigare projektstöd) till våtmarksanläggning. Ytterligare möjligheter till satsningar på våtmarker som kopplas till landsbygdsutveckling öppnas genom *Landsbygdsprogrammet för Sverige* och *Den skånska genomförandestrategin*, som efter hand – när programmet godkänts i Bryssel – kan leda till att flera slag av åtgärder kan bli föremål för stöd. Och då gäller det inte enbart miljöinriktat stöd. Det handlar till exempel om diversifiering av verksamheten på landsbygden, turism, tjänster till lokalbefolkningen, bevarande och uppgradering av befintliga värden etc. Allt sådant kan naturligtvis normalt ske utan, men ofta med, en knytning till våtmarker.

Önskvärda åtgärder:

- Utnyttja den breddade svenska tillämpningen av EU:s jordbrukspolitik, så att möjligheterna till koppling mellan våtmarksprojekt och projekt för vandringsleder, ridstigar etc uppmärksammas (Landsbygdens invånare i samverkan – Leader, Vattenråd Länsstyrelsen)

TIPSRUTA

Hur olika statliga stöd för våtmarker kan sökas kommer efterhand att presenteras på Länsstyrelsens hemsida www.m.lst.se

Stärk stödet till projektplanering

Ett mera uppsökande arbetssätt leder till högre kostnader i inledningen av ett projekt. Det kan – särskilt när flera markägare berörs – också leda till att planeringsarbete kan behöva utföras, utan att det till sist ger ett konkret resultat. Beskedet kan ju nämligen bli att våtmarken inte kan anläggas. Därmed kan inte EU-medel betalas ut. Då finns behov av en garanti för att inte enskilda ska behöva ta den ekonomiska risken för de resurser som redan förbrukats.

Önskvärda åtgärder:

- Inför särskilda medel som kan beviljas för planering, projektering och prövning under förutsättning att projektet redan initialt kan bedömas ha stort allmänintresse, samtidigt som graden av komplexitet motiverar sådant stöd. Sådana medel bör kunna sökas av markägare, kommuner, våtmarksprojekt eller av vattenråd, när sådana bildats. (Nationell nivå)

Inför mera markersättning?

Efterfrågan på jordbruksmark är stor och markpriserna i Skåne är extremt höga för svenska förhållanden, framför allt i de västra och södra delarna. Markaffärer och – byten i främst kommunal regi kan ge möjligheter till en del projekt. För staten är det inte en naturlig lösning, eftersom den statliga "jordbanken" ganska nyligen avskaffats. En markersättning där markpriserna är särskilt höga skulle öka chanserna att få fram goda projekt. Nu kommer 1000 kr extra i miljöersättning (under 20 år) för skötsel av våtmarker vid hög miljönuttag där markvärdena är särskilt höga. Denna extra ersättning kommer att fördelas till projekt inom områden med de högsta åkerklasserna. Men det är tveksamt om nivån räcker i Skånes bästa slättområden.

Önskvärda åtgärder:

- Utvärdera senast 2009 om de ökade miljöersättningarna där markvärdena är höga givit önskad effekt (Nationell nivå, Länsstyrelsen)

Inför nya styrmedel med bredare syfte

I detta dokument betonas på flera platser våtmarkernas många funktioner och syften. Det är också något som genomsyrar den nationella strategin. För att verkligen kunna stimulera till en mångfald av våtmarker behöver det ekonomiska stödsystemet breddas. Bidrag har t o m 2006 endast givits för biologisk mångfald och vattenrening. Under rubriken "Utnyttja nya stödmöjligheter" ovan har skildras hur jordbrukspolitiken redan har gett större möjligheter att möta behoven av anläggningar för rekreation i anslutning till våtmarker. Det finns också ett behov att finansiellt stödja en våtmark med betydelse för till exempel kulturmiljön, eller med en särskild betydelse för vattenmiljöerna i bred mening. En lämplig form är stöd som kan sökas av kommunerna eller – åtminstone på sikt – av vattenråden hos Länsstyrelsen, till exempel genom en förlängning av satsningen "Lokal och kommunal naturvård" eller genom inrättande av ett likartat "Vatteninvesteringsprogram" (VIP). Ett sådant VIP borde då riktas både mot våtmarker och mot de många andra angelägna åtgärder som Vattendirektivet förutsätter ska genomföras. Ett särskilt problem är att bortsett från att det mycket begränsade NOKÅS-bidraget (NOKÅS – Natur- och kulturmiljöåtgärder i skogen) kan användas till våtmarker i skog, är bidragen nästan helt knutna till jordbrukspolitiken. Det finns bland annat starka hydrologiska skäl att inte bara skydda skog och myrar, utan också anlägga nya våtmarker i utdikade skogar, så att grundvattennivån höjs allmänt och vattendragen längre ned får jämnare flöde sommartid. Ett vatteninvesteringsprogram skulle alltså kunna göra särskild nytta i skogen.

Önskvärda åtgärder:

- Inför ett samlat stöd till kommunerna för våtmarks- och vattenarbete ("Vatteninvesteringsprogram" eller som en del i fortsatt stöd till "Lokal och kommunal naturvård") (Nationell nivå)
- Behovet av att återställa våtmarker utanför odlingslandskapet som påverkats av dränering inventeras. Ett pilotprojekt genomförs och en plan upprättas. (p. 4 i högerspalten i Bilaga 1) (Skogsstyrelsen regionalt, berörda kommuner och markägare)
- Stärk möjligheterna till våtmarksåtgärder i skogen, åtminstone genom förstärkning av NOKÅS-bidragen (Nationell nivå)

Förenkla prövningen

I 11 Kap Miljöbalken har markavvattningsintresset och fiskeintresset en stark ställning i förhållande till miljömålen som inte har något tydligt lagstöd. Det ska vara "uppenbart att varken enskilda eller allmänna intressen skadas", om en vattenverksamhet inte ska behöva prövas i Miljödömsstolen. Detta leder till mindre och dyrare våtmarker än nödvändigt, eftersom markägare

tenderar att välja centrala lägen inom sin egendom för att inte riskera att skada andras intressen, medan de bästa lägena ofta finns i gränsen mellan olika ägare. Nu kommer ett nytt anmälningsförfarande (förordningen är inte klar), som gör att okomplicerade projekt upp till en viss storlek kan hanteras av Länsstyrelsen.

I Danmark har man länge arbetat med en mer decentraliserad tillståndsgivning, både för ärenden utan uppenbar konflikt med enskilda intressen och i mer komplicerade projekt som rör flera enskilda intressen. Länsstyrelsen anser att projekt utan konflikter mellan enskilda intressen skulle kunna få tillstånd av Länsstyrelsen (oavsett berörd areal). Miljödömsstolen kunde då bli första besvärinstans.

Önskvärda åtgärder:

- Förenkla tillståndsgivningen i flertalet våtmarksärenden genom att överföra rätten att ge tillstånd till Länsstyrelsen (Nationell nivå)
- Se över lagstiftningen avseende dikningsföretagen (Nationell nivå)

Magle våtmark i Hässleholms kommun skyddar Finjasjön från mycket näringstillförsel. Foto: Gösta Regnéll.

Utdrag ur Skånes miljöhandlingsprogram

(Länsstyrelsen, Skåne i utveckling 2003:62)

Delmål i urval

Delmål 1. Det nationella målet innebär för Skåne att samtliga våtmarksområden i Myrskyddsplan för Sverige skall ha ett långsiktigt skydd senast år 2010.

Delmål 2. Senast år 2004 skall inte skogsbilvägar byggas över våtmarker med höga natur- eller kulturvärden eller så att dessa våtmarker påverkas negativt på annat sätt.

Delmål 3. Det nationella delmålet om anläggning och återskapande av våtmarker innebär för Skåne att minst 2 500 hektar våtmarker och småvatten skall anläggas, återskapas eller vara beslutade på strategiska platser i odlingslandskapet till år 2010 med utgångspunkt från år 2000. Ytterligare minst 2 500 hektar våtmarker bör planeras och snarast anläggas. Potentiellt värdefulla våtmarker utanför landskapet, till exempel myrar och sumpskogar skall återställas.

Delmål 4. Åtgärdsprogram skall senast till år 2005 finnas och ha inletts för de hotade arter som har behov av riktade åtgärder.

Behov av nationella åtgärder – utdrag ur Skånes miljöhandlingsprogram

För att Skåne ska kunna nå miljö kvalitetsmålet *Myllrande våtmarker* och *Ingen övergödning* bör Länsstyrelsen och andra aktörer arbeta för ytterligare åtgärder på nationell nivå, till exempel:

- Nya juridiska verktyg skapas för genomförandet av en våtmarksplan.
- Nya styrmedel införs som stimulerar anläggning av våtmarker samt forskning kring effekterna av gamla styrmedel som verkar i motsatt riktning.
- Ekonomiska medel ges för våtmarksrestaurering och anläggning av våtmarker.
- En översyn och ett förtydligande av äldre dikningsföretags rättsverkan görs.
- Ekonomiska medel ges för inventering av potentiellt lämpliga områden för anläggande av våtmarker.
- Ekonomiska medel ges för skötsel och underhåll av befintliga och nyanlagda våtmarker.
- Mer resurser ges till Greppa näringens våtmarksrådgivning.
- Möjlighet att köpa in mark för större projekt införs.
- Ökad forskning stimuleras kring de intressekonflikter som kan uppstå avseende biologisk mångfald vid anläggande av våtmarker.
- Resurser satsas för att bilda en stöd- och samordningsgrupp som bland annat kan driva och samordna större våtmarksprojekt, bistå med juridiskt stöd, hantera konfliktfrågor och bistå med riskkapital

Viktiga åtgärder i Skåne – Anläggning och återställning av våtmarker, delmål 3

3. En skånsk strategi respektive plan upprättas för anläggning och återskapande av våtmarker.

Länsstyrelsen med hjälp av kommunerna, ideella organisationerna med flera senast år 2006

4. Behovet av att återställa våtmarker utanför odlingslandskapet som påverkats av dränering inventeras. Ett pilotprojekt genomförs och en plan upprättas. Skogsvårdsstyrelsen, de berörda kommunerna och markägarna senast år 2006

5. Potentiella våtmarksområden eller objekt anges i översiktsplanen. Kommunerna senast år 2006

6. Våtmarker och småvatten anläggs med stöd av rådgivare, konsulter och Länsstyrelsen och med respekt för befintliga natur- och kulturlandskapsvärden. Lantbrukarna från och med år 2004

7. Informationsinsatserna till lantbrukare om våtmarksanläggning utökas kraftigt. Länsstyrelsen, kommunerna och jordbruksnäringen från och med år 2004

8. Våtmarker anläggs i lämpliga fall som utjämningsmagasin vid exploateringar. Vägverket, Banverket och kommunernas VA-verk från och med år 2004

9. Möjligheterna att återskapa våtmarker redovisas av stora markägare. Region Skåne, kommunerna, Svenska Kyrkan, Sveaskog med flera senast år 2005.

10. Insatser för att ytterligare underlätta och stödja markägare i samråds-, dispens- och tillståndprocessen avseende våtmarker vidtas. Länsstyrelsen från och med år 2004

11. En genomgång görs av befintliga diknings- och sjösänkingsföretag för att identifiera objekt med särskild potential för anläggnings- eller restaureringsåtgärder och se över om dikningsförrättningarna har följts. Länsstyrelsen senast år 2006

12. Vid detaljplaneläggning studeras de hydrologiska effekterna i och omkring planområdet, så att hydrologiska och miljömässiga skador kan undvikas. Kommunerna från och med år 2004

13. Åtgärder vidtas för att kompensera markavvattnings eller ingrepp i befintliga våtmarker i samband med exploatering. Exploatörerna, trafikverken och kommunerna från och med år 2004

Förklaringar av termer och förkortningar

Allmänna intressen (jämför Enskilda intressen)

Allmänna intressen gäller till exempel sådana nyttigheter och rättigheter som luftkvalitet, vattenkvalitet, biologisk mångfald och rättssäkerhet. De försvaras i olika sammanhang av det allmänna, till exempel av länsstyrelsen. När det gäller våtmarker kan det gälla möjligheten att utnyttja ett område med allemansrätten, eller att rädda en hotad art, men också om att inte försämra trafiksäkerheten eller fisket.

Avrinningsområde Till varje vattendrag hör ett omgivande område, avrinningsområdet, varifrån regnvatten och grundvatten rinner till just det vattendraget. Avrinningsområden skiljs av vattendelare, linjer längs höjdparter som skiljer vatten som rinner åt olika håll. Huvudavrinningsområden är avrinningsområden till vattendrag som mynnar i havet. De delas ofta upp i mindre delavrinningsområden för olika biflöden. Så omfattar till exempel Kävlingeåns huvudavrinningsområden all yta varifrån vatten förs till Kävlingeåns mynning, men inom denna yta kan man också studera till exempel Brååns eller Borstbäckens delavrinningsområden.

Beträda Nyordet beträda skapades i början av 1990-talet av lantbrukaren Anders Björkman i Djurslöv, Staffanstorps, som lade ut 4 m breda trädesytor runt alla sina åkerfält och inbjöd allmänheten och den lokala ridklubben att nyttja dem. (Svensk Geografisk Årsbok 1994) Beträdor har nu anlagts på åtskilliga håll i Skåne, oftast med kommunalt stöd.

CW Convention of Wetlands eller Ramsar-konventionen. Den internationella våtmarkskonventionen, som antogs 1971 i Ramsar i Iran där staterna som undertecknat förbinder sig att vidta vissa åtgärder till skydd för våtmarker med hänsyn till sådana flyttfåglar som är beroende av dem.

Enskilda intressen (jämför Allmänna intressen) är sådana intressen som gäller den enskilde. När det gäller etablering av våtmarker kan ett enskilt intresse vara att skapa en möjlighet till bevattning eller fiske med våtmarken, medan ett ”motstående” enskilt intresse (hos en granne) kan vara att inte få sin brunn försämrade eller sin mark översvämmad eller uttorkad. Fisket är ofta både ett allmänt och enskilt intresse och eftersom fisken vandrar i vattendragen kan effekterna av en åtgärd sträcka sig långt. Om en ny våtmarksanläggning kan befaras leda till konflikt med enskilda intressen ska tillstånd sökas hos Miljödomstolen. I enklare ärenden där endast allmänna intressen berörs, kan länsstyrelsen avgöra frågan i ett sk anmälningsärende. Om det ändå visar sig att enskilda intressen skadats, får den enskilde begära tillsyn hos länsstyrelsen.

Greppa Näringen En rådgivningsverksamhet till lantbrukare, i samarbete mellan bland annat LRF och länsstyrelserna i jordbrukslänen. Rådgivningen kan ges i grupp eller till enskilda. Man kan få en enkel våtmarksplanering, men verksamheten syftar framför allt till en bra hantering av natur- och handelsgödsel för att minska läckaget till vatten. Hemsida: www.greppa.nu.

Habitat Naturtyp eller biotop med vissa karakteristiska drag när det gäller mark- eller vattenförhållanden och organismer, till exempel rikkärr, alskog, mosse, fors, sjö.

Hydrologisk belastning Den hydrologiska belastningen (flödesbelastningen) på en våtmark avgörs av relationen mellan ytan och tillrinningsområdets yta. Om en planerad 1 hektar stor våtmark har ett tillrinningsområde på 1 hektar är belastningen mycket liten och projektet är ointressant med tanke på retention av näringsämnen – det kan däremot vara mycket intressant för till exempel groddjur. Är tillrinningsområdet 50-200 hektar gödslad åkermark kan retentionen däremot bli betydande. Är det väsentligt större ökar risken för utspolning och skador på anläggningen vid höga flöden.

KULM KompetensUtveckling för Lantbrukare inom Miljöområdet. Inom KULM ges både individuell rådgivning (bl a om våtmarker) och olika former av kurser. Även den omfattande verksamheten inom Greppa Näringen ligger inom KULM:

LB-programmet (tidigare LBU – Landsbygdsutveckling) omfattar en del av EU:s stöd till jordbruket, där de enskilda staterna har ganska stor frihet att själva utforma regelverket för de aktiviteter man önskar stödja för att främja en god utveckling på landsbygden.

Meanderslingor Ett vattendrag förflyttar alltid partiklar av olika storlek nedströms. På vissa sträckor (oftast brantare) överväger erosionen (”slitage”) och partiklar förs huvudsakligen bort från de omgivande stränderna. På andra (flackare) överväger sedimentationen. Där landar mera partiklar än som förs vidare. På sedimentationssträckor får ett naturligt vattendrag ett meandrande, slingrande, förlopp, eftersom bankar av sediment bildas, som efter en tid tvingar vattendraget åt sidan, eftersom det blir erosion på den motsatta stranden. Så bildas en meanderslinga. Till sist blir slingorna så stora att de möts och då tar vattendraget en ny genväg. Vid höga flöden räcker fåran inte till, utan vattnet svämmas över och gödslar omgivningen med sediment. Så bildas över lång tid en bred, mycket svagt lutande sedimentslätt.

MB Miljöbalken

NOKÅS – Natur- och kulturmiljöåtgärder i skogen. NOKÅS-stöd kan med mindre belopp sökas hos Skogsstyrelsen,

Näringsretention – se Retention

Närsaltfälla En närsaltfälla är en våtmark, oftast utformad som en damm, som har till ett väsentligt syfte att genom retention minska halterna av närsalter (näringsämnen, främst kväve- och fosforföreningar) i det vatten som passerar.

PBL Plan- och bygglagen.

Recipient betyder mottagare Ett vattendrag är recipient till marken och anläggningarna i sitt tillrinningsområde. En sjö är recipient till de bäckar som leder dit och det uttrinnande vattendraget är recipient till sjön. Alla vattendrag har havet som slutlig recipient. För industrier och avloppsreningsverk definieras alltid en utsläppspunkt i en recipient. Det är i utsläppspunkten som kvalitetskraven på avloppsvattnet ska vara uppfyllda. En våtmark kan ingå i avloppsanläggningen – den ligger då före utsläppspunkten och ska helt betalas av anläggningen. Men den kan också läggas efter utsläppspunkten som en ”extra bonus”.

Retention av olika ämnen betecknar den självrening eller avskiljning som sker i en viss del av ett vatten-system, till exempel i en våtmark eller en sjö. Man talar om närings(ämnes)retention, och avser då oftast retention av kväve- eller fosforföreningar. Men retention kan också gälla till exempel gifter eller koldioxid. Retentionen av fosfor beror i stor utsträckning på sedimentation – näringen hamnar då på botten – och fosfor kan då i vissa fall transporteras vidare, om flödet blir högt eller det blir syrebrist i vattnet. Retention av kväve sker i stor utsträckning genom biologiska processer, där kväveföreningar omvandlas till luftkväve, som därmed verkligen avlägsnas ur systemet. När det gäller gifter eftersträvas

numera nedbrytbara sådana, eftersom självrening då kan ske genom biologiska processer som oskadliggör dem. Men många gifter, exempelvis tungmetaller, har lång eller oändlig livslängd och det bästa man då kan åstadkomma är att de fastläggs i någotsånär stabila sediment. Retention av koldioxid kan bland annat ske när organiskt material samlas i torv på fuktig mark eller i sediment på botten av ett ytvatten.

Utvald miljö I det nya LB-programmet ingår en regionalt prioriterad miljöersättning, kallad Utvald miljö, där länen själva ges möjlighet att styra en del av innehållet efter sina behov.

Sedimentation är den process som bildar sediment på botten av ett vattendrag, i en damm, en sjö eller i havet. Där vattnet strömmar, till exempel i en fors, kan endast grovt material som grus och sand sedimentera, medan lättare partiklar förs vidare till lugnare partier. I sjöar och i havet utgörs en särskilt stor del av sedimentationen av de växter och djur (både plankton och större organismer) som sjunker till botten när de dött.

Tätort är en hussamling med minst 200 invånare, där avståndet mellan husen normalt inte överstiger 200 m. Vattenråd är beteckningen på det forum som enligt **Vattendirektivet** förutsätts stå för det lokala samarbetet när det gäller kunskapsuppbyggnad, åtgärdsförslag etc. för ett vattendrag (eller en del av ett vattendrag).

I ett vattenråd medverkar i typfallet de berörda kommunerna och tillför kunskap och önskemål (som kan gälla VA, miljö, planering, räddningstjänst, beredskap, kultur, skola och folkhälsa). Men huvudrollen ska spelas av lokala verksamhetsutövare och boende genom olika organisationer.

Underlagsrapporter

Projektet har utöver den nu antagna strategin också resulterat i ett antal underlagsrapporter. De har inte varit föremål för något ställningstagande och representerar inte i sina detaljer Länsstyrelsens åsikt. De har inte heller tryckts upp. Under remisstiden låg de på hemsidan och de finns arkiverade i ärendet.

Underlagsrapporternas titlar är:

- Förslag till formuleringar i Våtmarkspolicy
- Underlag för en våtmarksstrategi
- Planeringsunderlag för våtmarksarbete
- Våtmarksarbete i den kommunala planeringen
- Önskvärda ändringar av styrmedel för våtmarker
- Förhållandena i Danmark som inspirationskälla för arbetet med en våtmarksstrategi för Skåne
- Beträdor i England – ett nytt sätt att skapa rekreationsmark i ett jordbrukslandskap
- Våtmarkerna och Länsstyrelsens eget arbete

Bild till höger: Bjärehalvöns naturreservat finns många små och halvtora olikartade våtmarker – havsstrandängar, grundvattenutflöden som ger vattensamlingar med sött eller bräckt vatten eller bäckmynningar med små "deltan". Den alltför näringsbelastade Skälderviken skyddas delvis av dessa våtmarker från näringstillförseln uppifrån Bjärehalvön. Men framför allt förenas stora biologiska värden med en landskapsbild utöver det vanliga och betydelsen för rekreation och friluftsliv och för traktens hela ekonomi är uppenbar. Foto: Gösta Regnéll

Rapportserien Skåne i utveckling
ISSN 1402-3393

- 2007:1 Barns berättelser om socialtjänstens utredningar.
Samhällsbyggnadsavdelningen
- 2007:2 Riksintresse Ystads hamn.
Samhällsbyggnadsavdelningen
- 2007:3 Handla rätt. Samhällsbyggnadsavdelningen
- 2007:4 Förvaltningsplan för stora rovdjur 2007-2010.
Miljöavdelningen
- 2007:5 Våtmarksstrategi för Skåne. Miljöavdelningen

Länsstyrelsens styrelse har efter en bred remiss antagit landets första regionala våtmarksstrategi. Här slås det fast att vi behöver fler, större, grönnare och mångsidigare våtmarker – och de behöver anläggas i snabbare takt. Våtmarker är effektiva verktyg för att nå flera miljökvalitetsmål. Men deras betydelse för ekonomisk utveckling och social välfärd är underskattad.

Att bevara befintliga våtmarker skall vara en självklarhet. Men så har det inte varit så länge – och Skåne är landets i särklass mest dränerade landskap. Strategin är därför i huvudsak inriktad på arbetet med nyskapande och restaurering. Sådan verksamhet har redan fått stor omfattning i Skåne, men förutsättningarna för arbetet kan förbättras väsentligt. Markägarnas intresse är en avgörande förutsättning. Men en ökad samsyn hos de många andra aktörer som är inblandade i våtmarksfrågor är viktig. Våtmarker kan fylla många olika funktioner – insikt om detta ökar möjligheterna till samarbete och bred finansiering. I strategin utpekas önskvärda åtgärder för att förbättra våtmarksarbetet på såväl lokal, regional som nationell nivå.